

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І УПРАВЛІННЯ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ, МЕНЕДЖМЕНТУ ТА
МАРКЕТИНГУ

Третяк А.М.

ДИПЛОМНА РОБОТА МАГІСТРА

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти і науки України

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. В. ДАЛЯ

(повне найменування вищого навчального закладу)

ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І УПРАВЛІННЯ

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ, МЕНЕДЖМЕНТУ ТА
МАРКЕТИНГУ

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

Пояснювальна записка

до дипломної роботи магістра

(освітній рівень)

на тему «Роль органів місцевого самоврядування в управлінні
соціогуманітарним розвитком територіальних громад»

Виконав: студент гр. ПУ-21зм

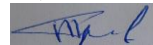
напряму підготовки (спеціальності)

281 «Публічне управління та адміністрування»

(шифр і назва напряму підготовки, спеціальності)

Третяк А.М.

(прізвище та ініціали)

(підпис)

Керівник

Бучнєв М.М.

(прізвище та ініціали)

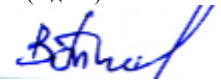

(підпис)

Рецензент

Тищенко В.В.

(прізвище та ініціали)

(підпис)

Зав. кафедрою публічного управління,
менеджменту та маркетингу

Хандій О.О.

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. В.ДАЛЯ

(повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут, факультет, відділення факультет економіки і управління

Кафедра, циклова комісія кафедра публічного управління,
менеджменту та маркетингу

Освітній рівень магістр

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри публічного
управління, менеджменту
та маркетингу

 проф. Хандій О.О.
2022 року

ЗАВДАННЯ
НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТА

Третяк Андрій Миколайович

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Роль органів місцевого самоврядування в управлінні соціогуманітарним розвитком територіальних громад»

керівник роботи Бучнів М.М., к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від 20 вересня 2022р. № 128/01

2. Строк подання студентом роботи 14.11.2022

3. Вихідні дані до роботи дані річних звітів і планів соціально-економічного розвитку органів державної влади, статистичної звітності, інформація періодичних видань, рекомендації науково-дослідних установ

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. Теоретичні засади реалізації соціогуманітарної політики в Україні

2. Аналіз управління соціогуманітарним розвитком територіальних громад

3. Удосконалення механізму управління соціо-гуманітарним розвитком територіальних громад

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Пріоритетність стратегічних цілей розвитку соціальної сфери в регіонах України; схема організаційної структури державного управління гуманітарною сферою в Україні; Порядок впровадження програмного комплексу «Соціальна громада» для надання послуг соціального характеру мешканцям пілотних ОТГ; Кількість наданих адміністративних послуг у Слобожанській селищній ОТГ Дніпропетровської області; Динаміка темпів приросту ВВП, видатків зведеного бюджету та соціальних видатків; питома вага соціальних видатків в структурі видатків зведеного, Державного та

місцевих бюджетів; динаміка структури соціальних видатків у розрізі бюджетів України різних рівнів; порівняння видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення в розрізі регіонів України.

6. Консультанти розділів роботи

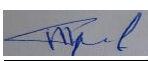
Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання 06.09.2022

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Затвердження та надання теми роботи	вересень 2022	виконано
2.	Обґрунтування актуальності теми роботи	вересень 2022	виконано
3.	Робота з бібліографічними джерелами, підготовка матеріалів для написання першого розділу роботи	вересень 2022	виконано
4.	Надання матеріалів по першому розділу роботи	жовтень 2022	виконано
5.	Збір інформації для написання другого розділу роботи	жовтень 2022	виконано
6.	Надання матеріалів по другому розділу роботи	жовтень 2022	виконано
7.	Підготовка матеріалів та написання третього розділу роботи	листопад 2022	виконано
8.	Надання матеріалів по третьому розділу роботи	листопад 2022	виконано
9.	Написання висновків, заключне оформлення роботи та демонстраційних матеріалів	листопад 2022	виконано
10.	Підготовка доповіді до захисту роботи	листопад 2022	виконано

Студент

(підпис)

Керівник роботи

(підпис)

Третяк А.М.

(прізвище та ініціали)

Бучнєв М.М.

(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Текст стор. 116, табл. 4, рис. 8.

Європейський Союз, житлово-комунальне господарство, міжнародна асоціація праці, об'єднані територіальні громади, стратегія культури, соціальна політика, стратегія та план інформаційного суспільства, громадська гуманітарна рада, центральні органи виконавчої влади.

У дипломній роботі магістра визначено основні поняття та принципи соціогуманітарної політики; охарактеризовані основні моделі здійснення соціогуманітарної політики; досліджено стан соціальногуманітарного розвитку територіальних громад та результативність управління соціогуманітарним розвитком органами місцевого самоврядування; проаналізовані особливості управління соціогуманітарною сферою в процесі децентралізації; окреслено пріоритети реалізації соціогуманітарної політики на місцевому рівні; запропоновані шляхи удосконалення роботи органів місцевого самоврядування в контексті соціогуманітарного розвитку; сформовані перспективи та наслідки впровадження зарубіжного досвіду соціогуманітарним розвитком територіальних громад.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІОГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	9
1.1. Основні поняття та принципи соціогуманітарної політики	9
1.2. Характеристика основних моделей здійснення соціогуманітарної політики.....	18
1.3. Організаційно - правові засади управління соціогуманітарним розвитком територіальних громад в Україні.....	25
Висновки до розділу 1	33
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ СОЦІОГУМАНІТАРНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	35
2.1. Стан соціогуманітарного розвитку територіальних громад.....	35
2.2. Особливості управління соціогуманітарною сферою в процесі децентралізації	48
2.3. Результативність управління соціогуманітарним розвитком органами місцевого самоврядування	58
Висновки до розділу 2	72
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ СОЦІОГУМАНІТАРНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	74
3.1. Пріоритети реалізації соціогуманітарної політики на місцевому рівні ..	74
3.2. Удосконалення роботи органів місцевого самоврядування в контексті соціогуманітарного розвитку територіальних громад.....	85
3.3. Перспективи та наслідки впровадження зарубіжного досвіду соціогуманітарним розвитком територіальних громад	89
Висновки до розділу 3	99
ВИСНОВКИ.....	101
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	106

ВСТУП

Перехід України до ринкових відносин, її інтеграція до світової економічної системи, зміни у політичній сфері потребують нових підходів до розуміння соціогуманітарної політики та перспектив її розвитку. Саме тому для ефективних національних перетворень важливим є аналіз та використання досвіду інших країн, врахування досягнень, обмежень та динаміки розвитку існуючих моделей соціо-гуманітарної політики економічно потужних країн і практики реалізації соціальних програм, теоретичне обґрунтування вибору адекватної моделі такої політики.

Характерною особливістю сучасного етапу розвитку світу є відхід від усталених форм економічної, соціальної, гуманітарної політики. Відбуваються радикальні зміни в соціальній сфері не тільки тих країн, що їх раніше відносили до так званого «другого світу», а й у країнах традиційної демократії. Ці держави опинилися перед необхідністю робити вибір між колективною та індивідуальною відповідальністю за соціальний добробут, між обов'язками найманого працівника та обов'язками роботодавця у страхуванні від соціальних ризиків, між обов'язковою та добровільною участю у соціальних програмах, орієнтацією на позитивні чи на негативні свободи, між місцевим, національним чи наднаціональним регулюванням соціальної сфери.

На сьогоднішній день дослідження досвіду здійснення соціогуманітарної політики іноземних державах є як найбільш актуальним в умовах політично - економічної кризи в Україні, неефективності соціального забезпечення та його надмірного навантаження на державний бюджет України.

Теоретичні аспекти формування соціогуманітарної політики і здійснення порівняльних досліджень політики в даних сферах розглядаються в численних працях українських та закордонних дослідників: Є. Головахи, Е. Лібанової, М. Лукашевича, Г. Мірошніченко, Г. Поповича,

В. Скуратівського, В. Сокурено, В. Співака, Г. Щедрової, О. Дороніна, О. Бабкіна, В. Горбатенко, В. Давиденко, Г. Зеленько, В. Корнієнко, М. Недюха, С. Остюченко, В. Якушик. Н. Балабанова, Е. Гансова, В. Гордін, М. Головатий, В. Жуков, О. Новікова, В. Пилипенко, В. Близнюк, Б. Дікон, Н. Лакіза-Савчук, Б. Менді, С. Сіденко, Д. Свонк, П. Станс, Ю. Ткачук, М. Халс та ін. дослідники

Метою магістерської роботи є дослідження моделей соціогуманітарної політики в Україні органами місцевого самоврядування, аналізу сучасної соціальної та гуманітарної політики України, визначення її проблем та запропонування шляхів їх вирішення, з можливістю запровадження зарубіжного досвіду.

Метою роботи є узагальнення підходів до розробки соціогуманітарної політики в євроінтеграційних умовах реформування національної політики.

Виходячи з вищезазначеної мети, поставлені наступні завдання дослідження:

- визначити основні поняття та принципи соціогуманітарної політики;
- охарактеризувати основні моделі здійснення соціогуманітарної політики;
- виявити організаційно - правові засади управління соціогуманітарним розвитком територіальних громад в Україні;
- дослідити стан соціальногуманітарного розвитку територіальних громад;
- проаналізувати особливості управління соціогуманітарною сферою в процесі децентралізації
- дослідити результативність управління соціогуманітарним розвитком органами місцевого самоврядування;
- окреслити пріоритети реалізації соціогуманітарної політики на місцевому рівні;
- запропонувати шляхи удосконалення роботи органів місцевого

самоврядування в контексті соціогуманітарного розвитку територіальних громад;

- означити перспективи та наслідки впровадження зарубіжного досвіду соціогуманітарним розвитком територіальних громад.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері здійснення соціогуманітарної політики в Україні.

Предметом дослідження є реалізація соціогуманітарної політики органами місцевого самоврядування.

У процесі дослідження використовувалися такі наукові **методи**: системного підходу, аналізу і синтезу, структурно - функціонального, систематизації, порівняльно - правового методу, формально-логічного та історичного методу.

Магістерська робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 116 сторінок. Список використаних джерел містить 94 найменувань. У роботі вміщено 8 рисунків та 4 таблиці.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІОГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

1.1. Основні поняття та принципи соціальногуманітарної політики

Суспільство - цілісна, історично стійка система сумісної життєдіяльності людей, яка складається з окремих груп, кожна з яких має свою систему цінностей, свої інтереси. Інтереси різних соціальних груп можуть бути різними, схожими, іноді несумісними. Соціальна політика - пріоритетний напрям державного регулювання економіки, органічна частина внутрішньої політики держави, спрямованої на забезпечення добробуту й усебічного розвитку його громадян і суспільства загалом. Соціальна політика впливає на процеси відтворювання робочої сили, підвищення продуктивності праці, освітнього і кваліфікаційного рівня трудових ресурсів, на рівень науково-технічного розвитку продуктивних сил, на культурне і духовне життя суспільства. Це система взаємовідносин основних елементів соціальної структури суспільства з приводу збереження та зміни соціальної поведінки населення загалом і складових його класів, верств, спільнот [25, с. 72].

З економічної точки зору соціальна політика спрямована на поліпшення умов праці й побуту, на зниження захворюваності, що суттєво впливає на скорочення економічних втрат у виробництві. Це сфера інтересів різних соціальних груп, а тому соціальне управління в аспекті соціальної політики має соціально - політичне спрямування. Мета соціальної політики - соціальний розвиток суспільства на основі соціальної справедливості, соціальної рівності, соціальної захищеності людей.

Соціальна політика причетна до всіх основних сфер суспільного життя, а не тільки до соціальної сфери. Суспільні відносини прямо чи опосередковано впливають на становище і можливості розвитку різних

соціальних спільнот, тому на стадії формування соціальної політики необхідно враховувати:

- пріоритетне значення проблем соціальної захищеності населення в умовах ринку;
- істотне підвищення ролі особистого трудового вкладу в задоволенні матеріальних, побутових та соціально - культурних потреб населення;
- формування все більшого попиту на соціальне партнерство в масштабі всієї країни;
- зростання значення координації дій державного центру, регіонів і місцевого самоврядування, спрямованих на соціальний розвиток [25, с. 73].

Головним у соціальній політиці є обов'язок держави гарантувати (законодавчо, соціально й економічно) нормальні для певного історичного періоду умови, які забезпечують гідне життя, свободу вибору життєвого шляху чи сфери діяльності, відповідальність за свої дії, „плату” за рівень особистого добробуту і становища у суспільстві. Соціальна політика повинна будуватись на основі взаємної відповідальності та взаємних обов'язків держави й населення.

Стратегічною метою соціальної політики є створення сприятливого соціального клімату і соціальної згоди на основі збалансування різних соціальних інтересів за допомогою певних механізмів, що забезпечують задоволення основних життєвих потреб населення і зростання якості життя всіх громадян [26, с. 91].

Дєдов Є. Г. вважає, що на сучасному етапі її розвитку основними цілями соціальної політики України визначено: 1) максимальне збереження фізичного, інтелектуального, духовно - етичного потенціалу країни; 2) формування трудової мотивації, яка відповідає вимогам легального ринку, орієнтованою на розширене відтворення „людського капіталу” країни; 3) створення інституціональних та соціально - економічних умов для

реалізації громадянами, різними суспільними верствами та групами населення своїх потреб та інтересів, прояву своєї активності та розкриття особистості [20, с. 79].

Соціальними функціями володіють держава, підприємства, будь-які соціальні, економічні та політичні інститути. Тому соціальна політика включає соціальну сферу життя людини, найважливіші соціальні інститути освіти і науки, культури й мистецтва, соціального захисту та зайнятості. Фізкультура і спорт, туризм, торгівля, громадські та релігійні організації, засоби масової інформації і безліч інших інститутів спрямовані на соціальний розвиток людини та соціальної інфраструктури.

Тобто, соціальна політика в Україні, перш за все це діяльність держави у соціальній сфері, спрямована на об'єднання зусиль всіх господарських та управлінських структур, з метою розв'язання соціальних завдань. Саме в рамках соціальної політики створюються і задовольняються потреби в благах, необхідних для самореалізації творчого потенціалу людини, групи, суспільства в соціальній сфері.

Процеси функціонування і розвитку соціальної сфери обумовлені об'єктивними закономірностями і ґрунтуються на визначених принципах соціального і державного управління. У соціальній сфері діють два типи механізмів регулятивних впливів - спонтанний і свідомий. Спонтанний механізм управління соціальною сферою виявляється в неупорядкованому впливі складної і суперечливої сукупності факторів, умов на процеси відтворення населення, їхнього переплетення, зіткнення. Свідомий механізм управління пов'язаний із цілеспрямованою соціальною діяльністю людей, що здійснюється через систему органів і організацій, специфічні суспільні інститути, що забезпечують свідомий вплив на соціальну сферу з метою досягнення визначених результатів. На державному рівні це міністерства соціального профілю, на регіональному рівні - відповідні органи управління,

на місцевому - міські і районні органи влади, різні установи і служби соціальної допомоги на місцях [21, с. 79].

Будь-яка соціальна політика реалізується, як через державні „одномоментні” рішення, соціальні заходи, так і через соціальні програми [56, с. 23-26]. Соціальну політику трактують як у вузькому, так і у ширшому сенсі. У вузькому сенсі соціальна політика розглядається у контексті соціального адміністрування та належить до комплексу заходів, що надаються соціальною державою населенню в аспектах зайнятості та соціального захисту, охорони здоров'я, освіти. У широкому сенсі соціальна політика може розглядатися як інтеграція механізмів і способів, за допомогою яких виконавча влада, центральні та регіональні уряди, а також органи місцевої влади впливають на життя населення, сприяють соціальній рівновазі і стабільності. Соціальна політика є центральною при розробці і реалізації програм, спрямованих на вирішення глобальних проблем, що стоять перед світовим співтовариством. До їх числа належать програми сталого розвитку, в яких важливе місце належить, наприклад, соціальній екології, впровадженню інноваційних технологій, забезпеченню соціальної безпеки. На сьогодні все частіше постають такі проблеми, як соціальна орієнтованість економіки, соціальна відповідальність держави і бізнесу, соціальні ініціативи бізнесу тощо.

Об'єктом соціальної політики є суспільство, його класи, соціальні спільноти, окремі особистості. Основним об'єктом соціальної політики є особистість, оскільки жодне завдання соціального розвитку не може бути здійснене, коли не будуть створені умови для самореалізації особистісного потенціалу людини. Безтелесна Н. І. у своїй науковій статті підкреслює, що головними складовими соціальної як об'єкту соціальної політики є соціальні відносини, соціальні процеси та соціальні потреби, які діалектично взаємодіють між собою [6, с. 142].

Соціальні відносини, як елемент соціальної сфери, відображають комплекс взаємозв'язків, які виникають у суспільстві між людьми, соціальними групами в процесі їх життєдіяльності (формування сім'ї, трудова діяльність тощо). При цьому головне завдання СП в частині регулювання соціальних відносин полягає в забезпеченні їх безконфліктності.

Соціальні процеси як складова соціальної сфери являють собою послідовну зміну соціальних станів та дій (народження, смерть, формування доходів, освіченість тощо). Безумовно, пріоритетне завдання соціальної політики полягає в забезпеченні регульованості соціальних процесів відповідно до визначених завдань.

Соціальні потреби як невід'ємна складова соціальної сфери відображають вираз або вияв соціальних очікувань та запитів осіб і соціальних груп у суспільстві на певному рівні його розвитку. При цьому завдання соціальної політики в частині регулювання соціальних потреб полягає у їх задоволенні. На жаль, на сьогоднішній день не повною мірою задовільняється ціла низка важливих соціальних потреб (у житлі, достатньому рівні життя, охороні здоров'я, безпечному довкіллі, безкоштовній освіті тощо). Основна причина неповної задоволеності соціальних потреб полягає у тому, що основним механізмом їх фінансування залишається бюджет. Використовуючи бюджетні ресурси, держава намагається забезпечити найбільш актуальні потреби соціального змісту - стипендіальне забезпечення, соціальні допомоги, пенсійні виплати. Проте, бюджетний дефіцит є стримуючим чинником соціального розвитку. Не зважаючи на це, все ж в умовах обмеженості фінансових ресурсів зводити завдання СП до мінімізації соціальних потреб не є гуманним [6, с. 143].

Суб'єктами соціальної політики є спеціалізовані установи і організації, які реалізують соціальну функцію держави. У соціальній державі, окрім державних інституцій, цією проблематикою опікуються корпорації,

підприємства, профспілки, релігійні та благодійні організації. У сучасних умовах держава як суб'єкт соціальної політики за своїм потенціалом переважає можливості інших суб'єктів цього процесу. У розробці та реалізації соціальної політики беруть участь органи влади (законодавчої, виконавчої, судової), всі цивільні інститути суспільства (політичні інститути, соціально - професійні об'єднання громадян), головним із яких є народ як суверен влади, перед яким влада звітує за результатами соціальної діяльності. Контроль за реалізацією заходів соціальної політики здійснює все суспільство і його суспільні інститути як безпосередньо, так і шляхом врегулювання окремих функцій законодавчою та судовою гілками влади.

Взагалі, формулюючи принципи, розробка яких є важливим елементом державної соціальної політики, виходимо з того, що під принципами слід розуміти «першопочаток» те, що лежить в основі певної теорії науки; внутрішнє переконання людини; основне правило поведінки; основну особливість у будові „чого - небудь” [81, с. 461]. Таким чином, принцип є центральним поняттям, основоположною ідеєю, що пронизує систему будь - яких знань і субординує його. У межах теоретичного знання про державну соціальну політику принцип означає вимогу розгортання самого знання в систему, де всі теоретичні положення тісно пов'язані між собою і певним чином впливають одне на одного. Виходячи з вищенаведеного, під принципами державної соціальної політики розуміємо такі основні засади, ідеї, положення, які є орієнтирами, вимогами її реалізації і відображають сутність соціальної держави.

Надалі необхідно дослідити поняття гуманітарної політики України. Так, у словникові міститься визначення гуманітарної політики, як системи цілеспрямованої, регулюючої, організуючої, координуючої діяльності суб'єктів, спрямована на забезпечення оптимального функціонування та розвитку гуманітарної сфери життєдіяльності суспільства, соціального, духовного життя, соціальних та духовних відносин [27, с. 127]. Крім даного

визначення, існує і наступне: «система принципів, цілей, механізмів, послідовних заходів, що мають на меті створення умов для соціально - гуманітарного розвитку суспільства, соціальної, інтелектуально - духовної безпеки людини й суспільства, реалізацію її соціальних, духовних потреб, формування і збагачення творчого потенціалу особи, всебічну самореалізацію її сутнісних сил, соціодинаміку освіти, науки, культури тощо» [27, с.127].

Енциклопедія державного управління містить наступне визначення «сукупність різноманітних заходів, дій, форм діяльності спрямованих на «олюднення» суспільного буття, створення умов для самореалізації соціального, духовного потенціалу людини, особистості» [28, с. 103].

Згідно ст.10 Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» [66] визначено засади внутрішньої політики в гуманітарній сфері, тобто основні положення, що визначатимуть пріоритети та принципи здійснення відповідної політики. Засади внутрішньої політики у гуманітарній сфері, відповідно до [66], полягають у вирішенні наступних завдань, у розрізі об'єкту управління:

- мови - це «реалізація політики на основі норм національного та міжнародного права; забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України; гарантування вільного розвитку, використання і захисту російської, інших рідних мов громадян України»;

- освіти і науки - це «створення належних умов для нарощення освітнього потенціалу України, забезпечення рівного доступу громадян до здобуття якісної освіти незалежно від місця проживання, майнового стану та фінансових можливостей, розвиток інклюзивної освіти; удосконалення системи освіти, забезпечення якісної дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах, підвищення престижності праці педагогічних та науково-

педагогічних працівників, підтримка обдарованої молоді; підвищення ролі вищої освіти і науки як основ становлення в Україні ефективної „економіки знань”; реформування та розвиток вітчизняної системи вищої освіти і науки, забезпечення їх інтеграції в європейський та світовий освітній і науковий простір, запровадження принципів та стандартів Болонського процесу у вищих навчальних закладах України»; забезпечення ефективного захисту відповідно до міжнародних стандартів права інтелектуальної власності, в тому числі авторських і суміжних прав»;

- культури - це «сприяння культурному розвитку громадян України, створення умов для реалізації творчого потенціалу людини та суспільства, забезпечення рівних можливостей для всіх громадян України у задоволенні культурно - духовних потреб; відродження духовних цінностей Українського народу, захист та примноження його культурного надбання, збереження національної культурної спадщини, підтримка розвитку культури і мистецтва, відродження та збереження культурної самобутності регіонів; захист, модернізація та розвиток національної культурної індустрії (книговидавництва, кінематографія, мистецтво»;

- духовного розвитку - це «створення умов для консолідації суспільства на основі національної системи духовних цінностей, у центрі якої людина, її розвиток, права і свободи, максимальне забезпечення її потреб»;

- релігійних, міжконфесійних та етнічних відносин - це «відновлення повноцінного діалогу між представниками різних соціальних та етнічних груп, культур та релігійних конфесій; забезпечення умов для формування толерантного суспільства, гарантування свободи совісті та віросповідання»;

- інформаційного простору - це «забезпечення свободи засобів масової інформації та безперешкодного доступу до публічної інформації, створення умов для розвитку інформаційних технологій та інформаційного

суспільства, широкої інтеграції і доступу громадян до світового інформаційного простору; створення суспільного мовлення та надання державної підтримки національному інформаційному продукту, здійснення заходів щодо захисту національного інформаційного простору»;

- охорони здоров'я - це «реформування системи охорони здоров'я з метою забезпечення якісної і доступної медичної допомоги, надання державою гарантованого обсягу безоплатної медичної допомоги, ефективної реалізації державних цільових програм лікування найбільш поширених небезпечних для здоров'я і життя людини захворювань, раціонального державного контролю за якістю лікарських засобів і виробів медичного призначення; розвиток страхової медицини, зокрема шляхом запровадження загальнообов'язкового державного медичного страхування; запровадження пріоритетного розвитку та профілактичного спрямування первинної лікувально-профілактичної допомоги, розвиток інституту сімейного лікаря, забезпечення проведення обов'язкових профілактичних медичних оглядів (диспансеризації) з метою ранньої діагностики захворювань та раннього втручання, створення єдиного простору доступної для всіх верств населення медичної допомоги»;

- спорту - це «створення умов для максимальної реалізації здібностей талановитих спортсменів, стимулювання створення спортивної інфраструктури, сприяння участі українських спортсменів у міжнародних змаганнях, підвищення авторитету держави у світовому спортивному русі; удосконалення державної політики у сфері фізичної культури і спорту, сприяння популяризації та поширенню здорового способу життя, організації змістовного дозвілля»;

- молоді - це «забезпечення проведення комплексних заходів щодо національно-патріотичного виховання дітей та молоді, формування активної громадянської позиції та залучення їх до суспільного життя».

Процес вирішення зазначених вище завдань держави полягатиме у формуванні та реалізації відповідних програм дій, тобто відповідної політики в розрізі об'єктів управління. Зокрема, мова як об'єкт управління в гуманітарній сфері обумовлюватиме формування та реалізацію мовної політики; освіта відповідно формування та реалізацію освітньої політики; наука як об'єкт управління - формування та реалізацію науково-технічної та інноваційної політики; культура як об'єкт управління в гуманітарній сфері обумовлюватиме формування та реалізацію культурної політики; духовний розвиток відповідно формування та реалізацію політику у сфері духовного розвитку; релігійні, міжконфесійні та етнічні відносини як об'єкт управління в гуманітарній сфері обумовлюватиме формування та реалізацію політику у сфері релігій та державно-конфесійних відносин та етнонаціональну політику відповідно; інформаційний простір відповідно інформаційної політики; охорона здоров'я як об'єкт управління в гуманітарній сфері обумовлюватиме формування та реалізацію державної політики у сфері охорони здоров'я; спорт - формування та реалізацію політики у сфері фізичної культури та спорту; молодь - молодіжної політики.

Сукупність зазначених політик є складовими державної гуманітарної політики, формування та реалізація яких обумовлює стан державного управління гуманітарною сферою в цілому, і визначає рівень гуманітарного розвитку зокрема. З метою оцінки стану розвитку вітчизняної гуманітарної сфери, доцільно визначити сучасні вектори її формування та реалізації за ідентифікованими вище складовими [77, с. 163].

1.2. Характеристика основних моделей здійснення соціогуманітарної політики

Одна з перших спроб класифікації соціальної політики країн належить Р. Тітмусу. Він виділяв три моделі такої політики залежно від її сутності, об'єктів і механізмів, які характеризують еволюцію теорій соціальної

політики. На початковому етапі соціальна політика являла собою підтримку окремих верств населення, на наступному етапі вона переходить до соціального страхування і лише на заключному етапі соціальна політика - це цілісна система захисту населення в цілому, де державі відводиться вирішальна роль.

Відомий шведський дослідник Г.Еспінг-Андерсен розробив типологію соціальної політики залежно від типу «ідеології» державного устрою, що включає в себе три типи, або «режими» так званого «пільгового капіталізму». Підставою для даної класифікації стала теза про те, що в різних країнах стратегії соціальної політики підрозділяються за певними внутрішньо інтегрованими ознаками, тому соціальні стратегії різних типів описують певні послідовності обставин і дій з огляду на сутність державного втручання, стратифікацію соціальних груп і межу, на якій ринок змінюється бюрократичним розподілом у процесі «бюрократизації».

Класифікація соціальної політики, запропонована Еспінг-Андерсеном, включає наступні три типи: ліберальний, соціал-демократичний і консервативний (корпоративний).

Ліберальний тип (притаманний англomовним країнам і Японії) характеризується прагненням держави до відділення соціальної допомоги від вільного ринку. Метою є скорочення бідності. Ліберальному типу властивий порівняно низький рівень «бюрократизації», досить високий ступінь стратифікації з точки зору різниці в доходах, і таке втручання держави, що полягає більше в регуляції ринку, ніж у забезпеченні або фінансуванні соціальних пільг. В ліберальному типі існують тільки два джерела соціального забезпечення: ринок і родина. Держава покликана лише доповнювати ці канали, її втручання повинне бути тимчасовим і незначним [45, с. 200].

Соціал-демократичний тип (скандинавські країни). Характеризується зрівняльним підходом до соціальної допомоги через надання стандартних

наборів грошової і натуральної допомоги або певних наборів послуг. Мета - перерозподіл доходів. При соціал - демократичному типі рівень «бюрократизації» високий, ступінь стратифікації навпаки низький, а регулювання й фінансування соціальних пілг відбувається при прямому втручанні держави. Скандинавську модель Еспінг-Андерсен ще називає «інституціональною», а однією з її важливих рис вважає принцип універсалізму. Універсалізм скандинавської моделі означає, що система соціального захисту рівною мірою поширюється на всіх жителів країни: багатих і бідних, корінне населення й мігрантів. Інша риса - сильний розвиток суспільного сектора економіки, особливо в соціальній сфері: соціальне забезпечення практично повністю перебуває в руках держави й муніципалітетів. Це означає державну охорону здоров'я, державну безкоштовну вищу й середню освіту, державне пенсійне забезпечення, суспільні бібліотеки, радіо й телебачення. Третя ознака - так звана тристороння угода між підприємцями, найманими робітниками й державою, що забезпечує своєрідний компроміс між капіталом і працею. І робітники, і роботодавці організовані в сильні й впливові корпоративні співтовариства, які ведуть між собою переговори з участю державних органів.

Консервативний або консервативно-корпоративний тип (переважно країни Західної Європи). Характеризується застосуванням класичної бісмаркової системи соціального страхування, прагненням до компенсаційного характеру допомоги за минулі заслуги. Мета - збереження життєвого рівня, досягнутого в працездатному віці. Сполучає в собі риси перших двох типів: яскраво виражену стратифікацію як за рівнем доходу (особливо у Франції), так і за соціальним статусом, при досить значному ступені «бюрократизації». Втручання держави полягає переважно в суворому регулюванні збиткових підприємств, а не у прямому державному забезпеченні. Держава здійснює соціальну підтримку лише в тих галузях, у

розвитку яких вона зацікавлена, а рівень допомоги залежить від місця індивіда в ієрархічній структурі суспільства [45, с. 201].

Аналізуючи концепцію Г. Еспінг-Андерсена, Н. Гінсбург додає ще одну ліберально-колективіську (британську) загального добробуту, що поєднує в собі риси соціалістичної і ліберальної.

Заслуговує на увагу типологія зарубіжних авторів Г. Віленського і Ч. Лебо, згідно якої можна виокремити дві моделі соціальної політики. Першу умовно можна назвати залишковою. У цьому випадку соціальна політика виконує функції, які не в змозі здійснити ринок. Це обмежена за своїми масштабами й охопленням соціальна політика, переважно пасивна і має компенсаційний характер. Її концептуальні основи формуються під впливом ідей консерватизму. Типовим зразком даного варіанта (з певним ступенем умовності) є американська модель. Друга група - інституціональна. Тут соціальна політика відіграє найважливішу роль у забезпеченні населення соціальними послугами й розглядається як більш ефективний в соціально-економічному й політичному сенсах засіб, ніж система приватних інститутів. З концептуальної точки зору ця група найбільшою мірою зазнає впливу соціал- демократичної ідеології. Одним із типових її зразків є шведський варіант соціальної держави.

Обидві моделі розрізняються між собою не наявністю чи відсутністю тих або інших компонентів, а їхнім співвідношенням, а також ступенем державного втручання в соціальну сферу, роллю перерозподільних процесів, ступенем пріоритету соціальних проблем у діяльності держави. Соціальна роль держави в усіх країнах світу перебуває в діапазоні між цими двома групами. Також близьким до вказаного є виділення чотирьох основних моделей соціальної політики: консервативної, ліберальної, соціал-демократичної та католицької [47].

Консервативна модель наголошує на важливості ринку та обов'язкового соціального страхування під державним наглядом, а за її

основним положенням праця визначає подальше соціальне забезпечення. Ліберальна модель також акцентує увагу на ринку, однак вона передбачає соціальну політику залишкового типу, отже, відповідно до неї, центральний уряд несе - хоча й обмежену - відповідальність за соціальний захист усіх громадян. Основним принципом соціал-демократичної моделі є «універсалізм», тобто вона припускає, що соціальний захист є правом усіх громадян, яке забезпечується, головним чином, державним бюджетом. У католицькій моделі центральним елементом є суспільна допомога, а основну роль у ній відіграють сім'я та місцева громада, включаючи сусідів, церкву та громадські організації. І. Козаченко та В. Ніколаєвський типологізують неоліберальну, соціально-католицьку та соціально-демократичну моделі соціальної політики [36, с. 19].

Ще один підхід до типології соціальної політики запропонував У. Лоренц в праці «Соціальна робота в Європі, яка змінюється». Фактично доповнивши концепцію Г. Еспінг-Андерсена, він виокремив скандинавську, залишкову, корпоративістську та рудиментарну моделі [50, с. 31-37]. Особливість додаткової рудиментарної моделі полягає в тому, що соціальні функції переважно виконують недержавні організації.

Необхідно також зауважити, що формування моделі соціальної політики нашої держави має свою специфіку. На наш, погляд, Україна потребує корегування системи соціального захисту та формування власної моделі соціальної політики з урахуванням як зарубіжного досвіду, так і національних особливостей.

Українська дослідниця В. Собченко характеризує національну модель таким чином:

- за типом базової дії: соціальна допоміжність і соціальне опікування з елементами соціального страхування;
- за типом суб'єкта соціальної відповідальності: патерналістська модель з елементами солідарної;

- за типом відношення держава-ринок: адміністративна модель з елементами добродійної.

У той же час, вона слушно вважає, що доцільніше для України, з урахуванням сучасних тенденцій, як перспективну запропонувати таку модель соціальної політики:

- за типом базової дії: соціальний розвиток з елементами соціального страхування;

- за типом суб'єкта соціальної відповідальності: ліберальна модель з елементами корпоративної та солідарної;

- за типом відносин держава - ринок: стимулююча модель з елементами добродійної [82, с.17-18].

Вітчизняні і російські дослідники більшою мірою узагальнюють і подають у структурованому вигляді порівняльні характеристики моделей соціальної політики. Так, А. Колот характеризує відмінності соціальної політики різних держав за такими ознаками: масштаби участі держави в розробленні та реалізації соціальних програм, джерела фінансування і структура соціальних витрат; структура категорій населення, які підпадають під дію соціальних програм; форми соціального захисту; характер управління соціальним розвитком тощо [37, с. 10].

В. Волгін вважає, що істотними факторами, які вирізняють національні соціальні моделі держав одна від одної, є структура й конфігурація (поєднання) найважливіших інститутів соціального захисту (обов'язкового соціального страхування, соціальної допомоги і державного соціального забезпечення), медичної допомоги й освіти, розміри ресурсів, які спрямовуються на їх функціонування, а також домінуюча роль одного з інститутів соціального захисту [83, с. 799]. О. Сочнева критеріями класифікації моделей соціальної політики вважає: глобальний соціальний інститут, який несе основну відповідальність за реалізацію соціальної політики; вид соціальної солідарності; рівень перерозподілу доходів у

суспільстві; рівень надання соціальних послуг, джерела фінансування; система управління. Також автор зауважує, що всі критерії визначаються іншим критерієм, а саме - видом солідарності - одним із видів неформальних інститутів [85, с. 30]. Особливістю всіх класифікацій соціальної політики є те, що, будучи внутрішньо несуперечливими, вони не конгруентні одна одній, не зіставні, не кореспондуються. Різні основи типологізації часто мають різну природу, яка передбачає різні механізми їх функціонування.

Крім цього, погоджуємося з думкою А. Колота про те, що наукова і прикладна значущість вказаних класифікацій є малопродуктивною з огляду на те, що зведення всього розмаїття соціального розвитку, що реально існує в практиці, до кількох моделей видається штучним. Практично кожна країна має свої особливості соціального устрою та соціального розвитку, багато з них за останні роки запровадили соціальні новації та ведуть активний пошук своєї моделі соціального розвитку, яка б ураховувала національні особливості, традиції та реалії глобалізації світової та національної економіки. Водночас національні моделі розбудови соціальної політики за багатьма рисами та тенденціями розвитку тяжіють до уніфікації [37, с. 10].

У цілому соціальна політика виступає як зовнішня форма вираження соціальної функції держави і є комплексною характеристикою державного управління, що включає доктринальну, нормативну, організаційну, інструментальну, процедурну складові, за допомогою яких держава реалізує соціальну функцію. У свою чергу, цільові установки й ціннісні пріоритети, покладені в основу типологізації соціальної політики, так само як і форми, засоби, методи її практичного втілення, дають змогу говорити про специфіку соціальної сутності держави на різних етапах її соціально-історичного і політико - правового розвитку.

Розвиток соціальної держави детермінується насамперед змінами її функціональної структури, тобто саме функціональна диференціація є причиною видових відмінностей держав. Оскільки зміни функціональної

структури відбуваються шляхом збільшення набору соціальних функцій і ускладнення функціональних систем, наявність чи відсутність певного набору може бути об'єктивним критерієм виділення типів соціальних держав.

Соціальна політика достатньою мірою структурована гіперсистема, до складу якої як підсистеми входять галузі соціальної сфери: політика у сфері праці і трудових відносин, демографічна політика, соціальний захист непрацевдатних і малозабезпечених верств населення тощо. Однак соціальна політика не може бути зведена до механічного набору соціальних функцій і являє собою якісно інший системний результат. Як складна і динамічна система вона є сукупністю окремих підсистем, які разом складають органічну цілісність. Кожна з підсистем, у свою чергу, містить велику кількість складних елементів, які також утворюють відносно самостійні системи. Тож модель соціальної політики необхідно дослідити як систему з функціональними можливостями, що не зводяться до суми окремих функцій [45, с. 199].

1.3. Організаційно-правові засади управління соціогуманітарним розвитком територіальних громад в Україні

Під час дослідження сучасних тенденцій формування, реалізації та розвитку регіональної соціальної політики в Україні необхідно акцентувати, що сутність поняття «регіональна соціальна політика» характеризується доволі широким діапазоном трактувань. Усе залежить від того, в якій галузі наук розглядається ця проблема. Так, у науці державного управління регіональна соціальна політика розглядається як комплекс заходів вищих органів державної влади, що характеризуються соціально-економічними, правовими, організаційними та культурно-моральними характеристиками. Ці заходи спрямовані на соціальний розвиток регіонів з урахуванням існуючих ресурсних обмежень і можливостей.

Регіональна соціальна політика також розглядається як інструмент влади, який дозволяє регулювати та доповнювати ринкові механізми і соціальні структури щодо надання різноманітних соціальних послуг населенню (у сфері освіти, охорони здоров'я, зайнятості, соціального захисту тощо) на основі принципів перерозподілу, захисту та соціальної справедливості. Державно - управлінський чи практико - орієнтований підхід розглядає регіональну соціальну політику в межах виключно соціально-економічного простору регіону [48, с. 207]. Як вважає дослідниця А. А. Халецька, соціальна політика, насамперед, має бути орієнтована на створення умов для посилення рівня соціального захисту та соціальної безпеки, досягнення соціальної злагоди, стабільності та соціальної цілісності [92]. В умовах поглиблення трансформаційних процесів автор пропонує розглядати регіональну соціальну політику як особливий вид діяльності, заснований на засадах спільної взаємодії державних органів влади та органів місцевого самоврядування із залученням інших суб'єктів публічного управління з метою досягнення найвищого рівня добробуту та якості життя територіальної громади на засадах гарантованої безпеки, соціальної компетентності та відповідальності.

Аналіз нормативно-правового забезпечення засад реалізації регіональної соціальної політики показує, що її правовий базис формувався відповідно до внутрішніх та зовнішніх викликів. За період 1991 - 2019 рр. база в сукупності налічує 4742 документи (за даними інформаційно-пошукової системи Національної наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського).

Головними суб'єктами прийняття державно - розпорядчих рішень, які змістовно стосуються актуальних проблем регіональної соціальної політики, є: Кабінет Міністрів України - 1805 (38%) документів; міністерства (43 суб'єкта) - 1563 (33), у тому числі профільне міністерство (Мінсоцполітики, Мінсоцпраці, Мінсоцзабезпечення) - 372 (24%); Верховна Рада України - 856 (18 %); президент України - 385 (8 %), у тому

числі Рада національної безпеки і оборони України - 2 документи; судова влада - 133 (3 %).

Грунтовний аналіз змісту нормативно-правових документів крізь призму історичного контексту дозволяє виокремити 5 основних періодів розвитку регіональної соціальної політики: пострадянський забезпечувальний (1980 - 1990 рр.); загальнодержавний розподільчий з елементами регіонального включення (1991 - 2000 рр.); перехідний публічно-орієнтований з елементами регіонального включення (2000 - 2010 рр.); перехідний публічно-орієнтований з регіональним пілотуванням (2010 - 2014 рр.); період стратегічного розвитку регіональної соціальної політики на засадах децентралізації та євроінтеграційного руху (з 2015 р. до сьогодні). Слід зазначити, що саме з 2015 р. розвиток регіональної соціальної політики характеризується чітким виокремленням пріоритетів, які узгоджуються з основними цілями адміністративно - територіальної реформи та зовнішнім євроінтеграційним вектором розвитку України - 2020 [18]. Тому однією з головних функцій як держави, так і місцевого самоврядування є забезпечення належних умов і стандартів життя та досягнення гідного добробуту громадян за рахунок державно-управлінської діяльності щодо забезпечення засад стійкого розвитку регіонів, профілактики (запобігання) зовнішніх та внутрішніх соціальних загроз.

Схожу позицію щодо актуалізації функції розвитку соціальної політики в умовах трансформації українського суспільства висловлюють вітчизняні дослідники В. Я. Бідак та Л. О. Павлова. Зокрема, науковці зазначають, що соціальна політика за функцією розвитку сприяє вирішенню завдання щодо максимізації соціального добробуту громадян, а за захисною - мінімізації неблагополуччя та соціальних ризиків [7]. З метою дослідження практичного виміру такої функції соціальної політики, як функція розвитку ми провели контент-аналіз змісту Стратегій регіонального розвитку в розрізі областей України [47]. За його результатами встановлено, що однією з найбільш

важливих стратегічних пріоритетів соціальної сфери є сфера соціального захисту населення. Соціальний захист населення визнано як стратегічний пріоритет у кожній другій області України (рисунок 1.1). Держава великою мірою бере на себе функції із захисту соціальних прав, потреб та інтересів громадян, які не можуть бути виконані іншими суб'єктами і набувають ще більшого значення в період суспільних трансформацій. На нашу думку, саме в цей період ключову роль у реалізації регіональної соціальної політики відіграє департамент соціального захисту населення обласної державної адміністрації. За даними міжнародних експертів, через цей суб'єкт українська держава забезпечує доступ до системи соціальних послуг майже у 90 % випадків. Такий показник є одним із найвищих серед країн європейського регіону.

Проведений нами аналіз функціонально - змістовного навантаження діяльності департаменту соціального захисту населення як структурного підрозділу обласної державної адміністрації показав, що забезпечення функцій держави щодо соціального захисту населення налічує понад 165 процесів, пріоритетними серед яких є забезпечення (38), координація (22), організація (14) та контроль (11). Вони утворюють групу функцій соціально-сервісного змісту. Функції з групи соціального розвитку (цілепокладання, прогнозування, моніторинг та оцінювання) на регіональному рівні потребують удосконалення та відповідного розроблення методологічного інструментарію в умовах децентралізації управління в соціальній сфері [46, с. 54].

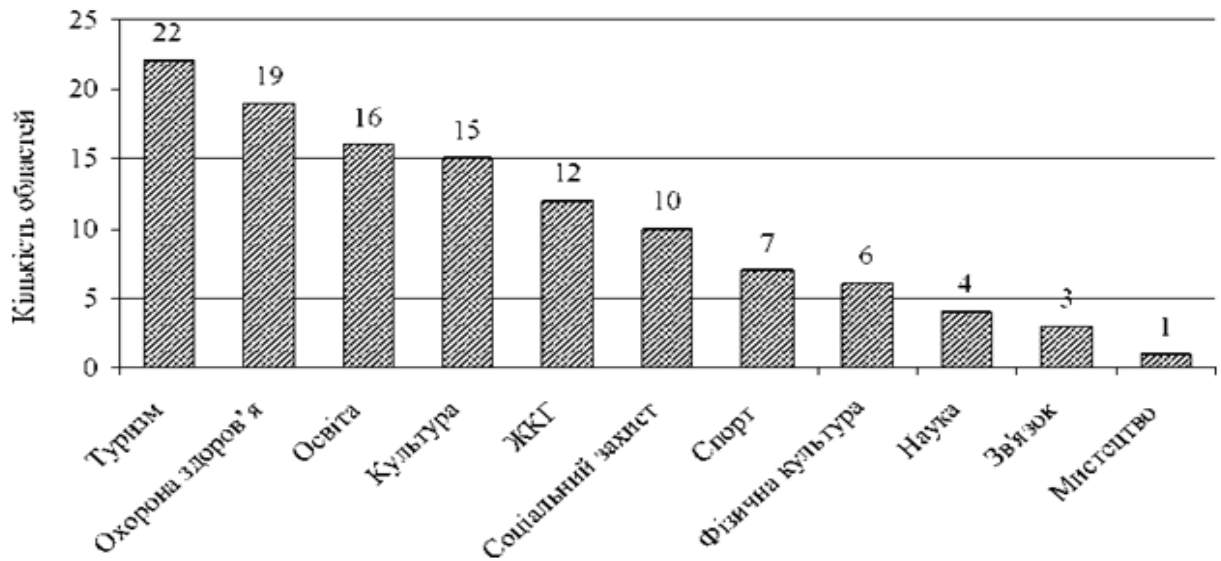

Рис. 1.1. Пріоритетність стратегічних цілей розвитку соціальної сфери в регіонах України.

Важливо зазначити, що на сьогодні в Україні на місцевому рівні реалізується близько 80 видів послуг із соціальної підтримки населення, перелік яких затверджений Міністерством соціальної політики України [64]. Але методологічний інструментарій оцінювання якості їх надання на сьогодні розроблений тільки для процедури самооцінювання, яку проводить сам надавач соціальних послуг, наприклад територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг). Методика зовнішнього моніторингу та оцінювання якості надання послуг, яка здійснюється відповідно до вимог нормативно-правових актів вищим органом управління (регіонального) наразі ще не розроблена. Ми виходимо з позицій, що регіональна система зовнішнього моніторингу і оцінки якості надання соціальних послуг за своєю сутністю є комплексом наукових, технологічних та організаційних заходів з метою прийняття управлінських рішень щодо підвищення рівня життя населення та задоволення гарантованих державою соціальних потреб, прав та інтересів громадян України.

Ефективність розроблення та реалізації соціальної політики в регіоні формується як результат соціальної компетентності представників депутатського корпусу щодо цілей, принципів, методів, змісту та результатів

трансформацій у ключових секторах соціальної сфери (охорона здоров'я, соціальний захист, освіта). Так, у Дніпропетровській області, за даними офіційного сайту обласної ради [23], затверджено до реалізації за кошти обласного бюджету 48 програм, з яких 24 (47 %) мають соціально-гуманітарне спрямування. Програми економічного блоку реалізуються до 2026 р., окремі програми економічного блоку - до 2038 р., програми соціального блоку - до 2022 р. Перспективний підхід як сучасна риса регіональної соціальної політики додатково ідентифікується і в програмах суто соціального спрямування, адже в п'яти програмах із семи, головним виконавцем яких є департамент соціального захисту населення обласної державної адміністрації, основні бенефіціари - це діти, молодь та сім'я.

Слід зазначити, що сучасна система органів державного управління гуманітарною сферою в Україні об'єднує різні за призначенням системи в цілісну структуру за ознакою спільності значної кількості функцій, мети і завдань. На жаль, вітчизняні вчені не приділяють значної уваги дослідженню системи державного управління гуманітарною сферою країни як цілісної системи. Зазвичай, вони досліджують окремо складові або галузі цієї сфери (освіту, науку, культуру, туризм, охорону здоров'я тощо). На це є свої причини, однією з яких є той факт, що організаційну структуру державного управління гуманітарної сферою як єдине гармонійне ціле сьогодні важко визначити, оскільки, перш за все, немає чітко визначених її складових. Проте, якщо її розглядати як духовну складову суспільства, то складовими гуманітарної сфери можуть виступати освіта, наука і культура. Відтак і у розвитку цієї сфери будуть приймати участь відповідні органи виконавчої влади, які відповідають за розвиток саме цих галузей (рис. 1.2). Зауважимо, що вищим серед цих органів є Кабінет Міністрів України - орган, що здійснює виконавчу владу як безпосередньо, так і через центральні та місцеві органи виконавчої влади, спрямовуючи, координуючи та контролюючи їхню діяльність.

Рис. 1.2. Схема організаційної структури державного управління гуманітарною сферою в Україні

Разом із тим, складовою системи органів виконавчої влади є система центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ), які є як у складі уряду, так і в структурі міністерств. Їх діяльність спрямовується на здійснення оперативного і повсякденного державного управління у відповідних галузях життєдіяльності суспільства.

Варто відмітити, що за часи незалежності України система органів державного управління зазнавала змін і не завжди в структурі уряду був підрозділ, діяльність якого спрямовувалась на врегулювання питань гуманітарного розвитку як цілісної єдиної системи. Так, наприклад, до 1998 р. діяли відділи, які утворювалися для виконання завдань за одним напрямом діяльності органу виконавчої влади або як структурний підрозділ Кабінету Міністрів України. В 1998 р. до структури уряду було введено такий підрозділ, як Управління з питань науки та гуманітарного розвитку [69], а в 2010 р. до структури Секретаріату Кабінету Міністрів України ввійшло Управління гуманітарної політики [19], основним завданням якого є

здійснення експертизи та аналізу стану справ з питань, пов'язаних з основними напрямками роботи у віднесених до його компетенції сферах [60].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Проаналізувавши соціальну політику України, напрямки та механізми її реалізації можна зробити висновок, що соціальна політика є важливим ресурсом розвитку українського суспільства та держави. Соціальна політика охоплює досить велике коло питань життєдіяльності людей та суспільства.

Реалізація соціальної політики може бути забезпечена шляхом запровадження відповідних механізмів. Одним комплексним механізмом практичної реалізації соціальної політики є соціальна робота як система теоретичних знань та практичної роботи, яка має на меті забезпечити соціальну справедливість шляхом підтримки найменш захищених верств суспільства. Основними структуроутворюючими елементами соціальної політики є соціальне забезпечення, соціальна допомога, соціальний захист та соціальна робота. Гуманітарної політика, не залежно від періоду, залишається однією із пріоритетних сфер держави, а особливо яскраво це прослідковується на сучасному етапі, в умовах необхідності концентрації ресурсів та зусиль щодо досягнення необхідного рівня національної безпеки, що викликано, насамперед, загрозами, які виникають як наслідок активізації збройних агресій та глобалізації усіх без винятку суспільних сфер.

Узагальнюючи різноманітні наукові підходи до вивчення моделей соціальної політики, можна виокремити такі основні критерії типології: суб'єкт відповідальності (ліберальна, корпоративістська, соціал-демократична), ступінь участі держави (благодійна, адміністративна, стимулююча), тип базової дії (соціальна допомога, соціальне піклування, соціальне страхування, соціальний розвиток).

Організаційна структура державного управління гуманітарною сферою в Україні є надто складною. Таким чином, систему державного управління розвитком гуманітарної сфери можна представити як цілеспрямований, систематичний, організуючий, координуючий, контролюючий вплив з боку системи органів державного управління на гуманітарну сферу всіх рівнів

управління з метою підвищення ефективності її функціонування, задоволення потреб держави, соціальних верств суспільства і окремого громадянина в усіх галузях гуманітарної сфери, що забезпечують духовний розвиток суспільства, що в свою чергу, характеризує ефективність діяльності системи органів державного управління.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ СОЦІОГУМАНІТАРНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

2.1. Стан соціогуманітарного розвитку територіальних громад

Ефективна соціальна політика держави, пов'язана з розподілом матеріальних та духовних благ, задоволенням потреб людини неможлива без активної участі самого населення країни, регіонів, відповідних територіальних громад. Вагому роль у реалізації соціальної політики на відповідному місцевому рівні відіграє саме інститут місцевого самоврядування, який є не лише одним з рівнів публічної влади, а, що найважливіше, є рівнем самоврядної, муніципальної влади, який безпосередньо функціонує в сфері існування територіальних громад, жителів певної території, об'єднаних відповідними колективно-територіальними інтересами [26, с. 92].

Дійсно, саме на місцеве самоврядування покладено вирішення значної частки соціальних питань, які стосуються різноманітних сфер суспільного життя, зокрема питання освіти, охорони здоров'я, житлово-комунальних послуг, питання благоустрою, соціального захисту, реалізація програм підтримки підприємництва, вирішення проблем ринку праці тощо. Тобто, з одного боку, держава розширила повноваження місцевого самоврядування, спрямовані безпосередньо на реалізацію соціальної функції, з іншого - залишила без належного фінансування, не поспішаючи змінити свою фінансову політику, яка б передбачала передачу значних фінансових ресурсів на відповідний місцевий рівень, або ж залишення їх значної частки на місцях [26, с. 93].

Лише забезпечення принципу відповідності повноважень їх матеріальним ресурсам в ході децентралізації державної влади сприятиме

економічній активності населення на муніципальному рівні, ефективній реалізації соціальної політики у територіальній громаді.

Симбіотична співпраця місцевого самоврядування, його суб'єктів та органів, що має багатовікові історичні традиції, була і залишається не тільки могутнім засобом становлення, розвитку та вдосконалення державності, становлення та розвитку суб'єктів та інститутів локальної демократії, зокрема місцевого самоврядування, а й істотним засобом реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина, що на локальному рівні соціуму проявляються у вигляді муніципальних прав особистості. В умовах підготовки і здійснення в Україні муніципальної реформи, роль і значення захисту прав і свобод людини на рівні місцевого самоврядування суттєво зростає, бо у сфері локальної демократії продукується, проявляється, конститується та інститується система локально-особистісних, локально-колективних та локально-територіальних інтересів, що мають екзистенційне (життєво важливе) значення для існування територіальної громади як сукупності жителів, що об'єднує фізичних осіб, які мають різний правовий стан (громадянство, іноземство, безгромадянство тощо) [89, с. 4].

Разом з тим місцеве самоврядування виступає не тільки істотним фактором соціально - економічного розвитку території, що впливає на становлення і зміцнення місцевого господарства, але й важливим суб'єктом соціальної політики на певній території - у рамках певної територіальної громади. Це детермінується тим, що у сфері його відання знаходиться найважливіша сфера соціальної політики держави - соціальна робота, яка впливає на добробут і нормальне стабільне існування цілих категорій місцевих жителів [89, с. 16].

Для того, щоб соціальна держава функціонувала в реальному житті, реалізуються адекватні практичні механізми її розвитку, активізується соціальна політика всіх її суб'єктів на федеральному, регіональному, муніципальному рівнях, яка займає особливе місце в соціальній державі, як

комплекс заходів державної політики. Саме на рівні регіону та територіальної громади, соціальна політика держави набуває конкретних рис і дієвий характер. Місцеве самоврядування здійснюється на тому рівні владних відносин, на якому реалізуються основні природні потреби людини в житлі, в харчуванні, у водопостачанні, у відпочинку, в освіті, в охороні здоров'я, в охороні сприятливого навколишнього природного середовища та ін. Хоча в цьому випадку реалізуються природні потреби окремих людей або сімей, все ж умови їх задоволення мають не тільки приватний, але і публічний характер. На муніципальному рівні створюються міцні основи для підвищення рівня життя населення, підтримки малозабезпечених верств населення, скорочення безробіття, відкриття нових робочих місць, зниження суспільної напруженості і антисоціальних проявів тощо [48, с. 203].

Як свідчить практика, існуюча модель місцевого самоврядування є недосконалою та потребує ефективного реформування із нормативним закріпленням відповідних гарантій прав місцевого самоврядування та чітким механізмом їх практичної реалізації. Вважаємо, що розробка якісно нової перспективної моделі місцевого самоврядування потребує не вироблення принципово нових форм здійснення місцевого самоврядування чи територіальної організації держави, а синтезу вже існуючих моделей, світової та національної практики, у результаті якого відбудеться якісно оновлена концептуалізація місцевого самоврядування в Україні та життєдіяльності населення муніципальних утворень. Тільки за цих умов може виникнути оновлена суспільно - політична, соціально - економічна, духовна, культурна реальність, яка має не тільки змінити уявлення громадян України про способи та форми територіальної організації життєдіяльності соціуму, але й суб'єктно - об'єктні відносини в середині останнього [1, с. 82].

Основним завданням в ході реалізації соціальної політики в територіальній громаді має бути виявлення рівня невідповідності між потребами населення та діяльністю влади. Результатом має бути взаємодія

владних структур, метою якої є вирішення ряду проблем, усунення зазначених протиріч шляхом розробки планів та програм, спрямованих на реалізацію інтересів визначених соціальних груп та територіальних громад, забезпечення поступової реалізації соціальних потреб конкретних соціальних суб'єктів, в даному контексті - такими соціальними суб'єктами є усі жителі відповідної території.

Неможливо не згадати і місцеве самоврядування в Україні, яке діє у межах Конституції України та відповідних законів, вирішуючи питання місцевого значення, але враховуючи при цьому інтереси держави в цілому. Тобто місцеве самоврядування тісно пов'язане з державною владою, адже разом вони виступають різними формами публічної (обов'язкової для всіх) влади [52, с. 31].

У кожного виду публічної влади є специфічні ознаки, суб'єктно-об'єктні та структурно-функціональні характеристики. Органи державної влади вирішують питання державного значення, а територіальні громади - місцевого. Разом з тим зазначимо, що навіть конституційно закріплена модель організації публічної влади в Україні не усуває з порядку денного необхідність подальшого осмислення цього явища, а отже, і пошуку більш оптимального й досконалого варіанта організації державної влади та місцевого самоврядування, механізмів їх взаємовідносин та взаємодії з урахуванням аналізу вітчизняної та зарубіжної практики. Отже, державна і самоврядна влада є в сукупності публічною владою, але місцеве самоврядування має окремий суб'єкт - територіальну громаду, і специфічний об'єкт управління, яким виступає коло проблемних питань місцевого значення [45, с. 18].

В Україні процес розвитку інституцій місцевого самоврядування та наукових підходів щодо визначення його ролі у сучасній державі сьогодні є надзвичайно актуалізованим як у науковому плані, так і в прикладному. На даний час в теорії державного управління має місце домінування правового

підходу у трактуванні сутності місцевого самоврядування, згідно з яким місцеве самоврядування визначається як право. Але ж домінування правової природи місцевого самоврядування не можна вважати абсолютним через функціонування організаційно - технічних, суспільно-політичних, економічних та інших його складників. Місцеве самоврядування - це водночас і конкретна діяльність з реалізації такого права та система інституцій, які впроваджують цю діяльність на місцевому рівні на користь жителів певної адміністративної території. Тож акцентуємо ще раз, що місцеве самоврядування - це не тільки право, але й спроможність реалізувати надане право. І тут найбільш проблемним постає питання стосовно спроможності реалізації місцевого самоврядування на його базовому рівні.

Відповідно до Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні значний обсяг повноважень щодо вирішення питань місцевого значення має бути покладено на базовий рівень місцевого самоврядування - територіальні громади. Так, до основних повноважень органів місцевого самоврядування базового рівня віднесено:

- розвиток місцевої інфраструктури (доріг, мереж-, водо-, тепло-, газо-, елек- тропостачання і водовідведення, інформаційних мереж, об'єктів соціального та культурного призначення); надання житлово-комунальних послуг;
- організації пасажирських перевезень на території громади; утримання вулиць і доріг у населених пунктах; громадської безпеки; гасіння пожеж;
- управління закладами середньої, дошкільної та позашкільної освіти;
- надання послуг швидкої медичної допомоги, первинної охорони здоров'я, з профілактики хвороб;

- розвитку культури та фізичної культури (утримання та організація роботи будинків культури, клубів, бібліотек, стадіонів, спортивних майданчиків);
- надання соціальної допомоги через територіальні центри;
- надання адміністративних послуг через центри надання таких послуг [42].

Зазначимо, що активний суспільний рух у розвитку місцевого самоврядування вимагає необхідного нормативно-правового забезпечення. Зокрема, реалізація нововведень Законів України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII, «Про співробітництво територіальних громад» від 17 червня 2014 р. № 1508- VII має сприяти вдосконаленню організаційно-правових основ управління соціально-гуманітарною сферою на базовому рівні місцевого самоврядування.

Так, суспільні відносини, що виникають у процесі добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст, з початку 2015 р., регулюються Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Відповідно до цього закону, об'єднання кількох територіальних громад в одну допускається за умов, що територія цих громад має бути нерозривною, а межі визначаються за зовнішніми межами юрисдикції рад територіальних громад, що об'єдналися. На законодавчому рівні визначено, що адміністративним центром об'єднаної територіальної громади визначається населений пункт (село, місто), який має розвинуту інфраструктуру і, як правило, розташований найближче до географічного центру території об'єднаної територіальної громади [21, с. 109].

Об'єднання територіальних громад має бути розташоване в межах однієї області. При цьому у складі об'єднання не може існувати іншої територіальної громади, яка має свій представницький орган місцевого самоврядування. Важливим правовим акцентом у цьому процесі є те, що,

ухвалюючи рішення про об'єднання територіальних громад, суб'єкти його ухвалення повинні брати до уваги історичні, природні, етнічні, культурні та інші чинники, що впливають на соціально - економічний розвиток об'єднаних громад. Вітчизняний законодавець установив, що якість та доступність надання публічних послуг у межах такого об'єднання не можуть бути нижчими, ніж вони були до об'єднання територіальних громад [65].

Проблема визначення моделі адміністративно-територіального поділу, який дозволить створити самодостатні територіальні громади, здатні задовольнити потреби населення щодо вирішення питань місцевого значення є основною на шляху реформування місцевого самоврядування в Україні. Це підтверджується зокрема тим, що за висновками економістів з 15 тисяч громад в Україні лише 180 є самодостатніми. Це переважно обласні центри та міста обласного значення. Тобто великі громади, які мають 100 - 200 тисяч населення, - самодостатні і забезпечують себе місцевими податками. Тому філософія в тому, щоб об'єднати громади, з яких понад 80% дотаційні і забезпечити їх відповідним фінансуванням [3].

У цьому зв'язку можемо констатувати, що саме ґрунтовний аналіз спроможності об'єднаних територіальних громад щодо забезпечення повного циклу життєвих потреб (освіта, охорона здоров'я, культура та дозвілля, праця, отримання адміністративних послуг тощо) для кожного жителя в межах визначеної території, і насамперед, на її базовому рівні, як ніколи сьогодні потребують глибоких наукових розвідок та обґрунтування можливостей до впровадження. Як бачимо, поняття спроможності об'єднаних територіальних громад повинно бути всебічно досліджено та деталізовано.

Моделювання змін в організації управління соціально-гуманітарною сферою може відбуватися на основі різних концепцій. Розглянемо деякі з них. Адміністративний центр об'єднаної територіальної громади може формуватися як центр економічного тяжіння. Це будуть території, де

відбувається економічна активність населення, і саме на цих територіях є відповідна інфраструктура - підприємства з великим штатом працівників, банківська інфраструктура, транспортна розв'язка тощо.

Адміністративним центром об'єднаної територіальної громади може бути визнана територія з усталеною інфраструктурою органів влади як адміністрація, рада, виборчі дільниці тощо. Такий підхід пропонують залишити прихильники політичної концепції, відповідно до якої органи влади залишаються присутніми в новому постреформованому просторі на традиційних місцях громади і не змінюють свого розташування [8, с. 66].

Крім вищезазначених концепцій, дослідники вказують на можливість формування адміністративного центру об'єднаної територіальної громади за природними та історичними центрами тяжіння, теорія асиметричного диполя, концепція сталого розвитку територій тощо. Остання, до речі, найбільш кореспондується із європейськими принципами регіонального згуртування.

Так, з 1 березня 2019 року 11 пілотних ОТГ та структурних підрозділах з питань соціального захисту населення відповідних райдержадміністрацій 11 областей згідно з наказом Мінсоцполітики від 20.02.2019р № 251 «Про впровадження в дослідну експлуатацію програмного комплексу «Інтегрована інформаційна система «Соціальна громада» було розпочато впровадження моделі надання адміністративних послуг соціального характеру з використанням програмного комплексу «Інтегрована інформаційна система «Соціальна громада» в режимі дослідної експлуатації. З 15 серпня 2019 року згідно з наказом Мінсоцполітики від 24 липня 2019 р. № 1160 розпочато етап дослідно-промислової експлуатації Програмного комплексу, який продовжено у 2020 році згідно з наказом Мінсоцполітики від 22 січня 2020 року № 45 (таблиця 2.1).

Крім того, упродовж 2019 року ДП „ІОЦ Мінсоцполітики” вживались заходи щодо підключення Програмного комплексу почергово ще 100 ОТГ в

усіх регіонах: з 15.08 2019 – 36 ОТГ, з 01.11.2019 - 24ОТГ, з 02.12.2019 – 40 ОТГ, а також 39 посадових осіб облдержадміністрацій.

З метою опанування навичок надання адміністративних послуг соціального характеру мешканцям ОТГ з використанням Програмного комплексу 120 представників 40 ОТГ і структурних підрозділів з питань соціального захисту населення відповідних райдержадміністрацій набули необхідні навички роботи в ПК під час проведеного у вересні 2019 р. у м. Києві семінару - тренінгу „Сучасні підходи адміністрування у сфері соціального захисту на рівні ОТГ”, організованого Мінсоцполітики в рамках реалізації спільного з Міжнародним банком реконструкції та розвитку проекту „Модернізація системи соціальної підтримки населення України” [30, с. 159].

Таблиця 2.1

Порядок впровадження програмного комплексу «Соціальна громада» для надання послуг соціального характеру мешканцям пілотних ОТГ

Впровадження ПК «Соціальна громада» для надання адміністративних послуг соціального характеру мешканцям пілотних ОТГ		
01.03.2019 старт 11 ОТГ 11 областей		01.01.2020 111 ОТГ 24 областей
Дослідно-промислова експлуатація		
1	Прийнято від мешканців 50 ОТГ звернень для надання адмінпослуг соціального характеру	17665
2	Сформовано та передано до 46 УСЗН електронних справ (кожну другу від кількості прийнятих)	8450
3	Кількість електронних справ, за якими 36 УСЗН прийняли рішення про призначення соціальних виплат (по кожній другій електронній справі)	3812

Лідерами використання електронних сервісів виступають Мереф'янська ОТГ Харківської області (2049 ел. справ), Веселівська ОТГ Запорізької області (1098 ел. справ), Шишацька ОТГ Полтавської області (842 ел. справ), Слобожанська ОТГ Дніпропетровської області (635 ел. справ)

та інші ОТГ, що здобули навички на етапі дослідного впровадження та в рамках тренінгової програми проекту Світового банку. Серед цих ОТГ найнижчий відсоток повернутих на доопрацювання з УПСЗН електронних справ (від 4 до 7%), а відтак – найвищий відсоток прийнятих посадовими особами УПСЗН. Перевагами цих ОТГ є здобутий потенціал для впровадження у 2020 році механізму використання коштів, передбачених Мінсоцполітики у загальному фонді державного бюджету на 2020 рік за бюджетною програмою КПКВВ 2501510 „Компенсація частини витрат на здійснення заходів з реалізації державних програм соціального захисту населення” з обсягом видатків 150 млн гривень [30, с. 160].

Передбачається, що грошова компенсація в межах встановлених бюджетних коштів надаватиметься виконавчим органам ОТГ, які надають послуги з приймання документів для призначення соціальної підтримки та здійснюють їх передачу структурним підрозділам з питань соціального захисту населення в електронній формі з використанням інформаційних систем Мінсоцполітики (Програмного комплексу „Соціальна громада”). Розмір грошової компенсації буде визначатися з розрахунку 15 грн за кожен сформовану відповідно до вимог законодавства в ОТГ та прийняту органом соцзахисту населення електронну справу.

Використання Програмного комплексу позначилось на культурі управління і фаховості персоналу при виконанні функцій прийому мешканців ОТГ з питань соціального захисту, оскільки дозволяє: 1) прискорити розгляд справи на рівні ОТГ та при наявності повного пакету документів протягом одного робочого дня передати справу в електронному вигляді до Управління соціального захисту РДА; 2) посадовій особі відділу соціального захисту ОТГ самостійно заповнити в електронній формі заяву та декларацію, що дозволяє уникнути помилок при заповненні заявником документів; 3) здійснювати передачу паперових справ до УСЗН не рідше ніж раз на 2 тижні.

Загалом упродовж березня - грудня 2019 року посадовими особами 50 ОТГ було прийнято 17665 заяв на призначення мешканцям субсидій, пільг та соціальних допомог, за якими у 46 ОТГ було сформовано та передано до УПСЗН райдержадміністрацій 8450 електронних 5 справ (48% від загальної кількості прийнятих). Упродовж останніх трьох місяців кількість сформованих електронних справ зростає утричі. При цьому, рішення щодо призначення соціальних допомог, пільг та субсидій прийнято 36 (70%) УПСЗН тільки по 3812, або 45% прийнятих електронних справах. Алгоритм підключення нових робочих місць посадових осіб до ПК в режимі досвідно промислової експлуатації удосконалено Наказом Мінсоцполітики від 22 січня 2020 року № 45 «Про підключення до програмного комплексу «Інтегрована інформаційна система «Соціальна громада», також посилено роль Розробника ПК ДП - «ІОЦ Мінсоцполітик».

Вочевидь, що пріоритетними напрямками на базовому рівні місцевого самоврядування є освіта, охорона здоров'я, соціальний захист і соціальне забезпечення. Орієнтовна кількість набувачів соціальних послуг 2,5 тис. осіб. На рівні громади домінуючою галуззю виступає системи освіти, а саме: загальносередня освіта. Ключовими ознаками, які формують її домінуючий вплив на рівні громади, є такі:

- 1) імперативне включення на місцевому рівні середньої освіти в соціальну інфраструктуру території визначається на основі найбільшої питомої ваги видатків на її утримання в кошторисі місцевих бюджетів (33,9%);
- 2) серед всіх галузей соціально - гуманітарної сфери саме в системі середньої освіти галузеві нормативи є найбільш розробленими та прогнозованими;
- 3) система освіти має найбільш підготовлений до впровадження засад децентралізації пакет моніторингових показників якості надання цієї соціальної послуги, тобто якість надання освітніх послуг є абсолютно

вимірюваною та ґрунтується на легітимізованих моніторингових показниках (сертифікат зовнішнього незалежного оцінювання);

4) система середньої освіти, на відміну від інших складових соціально-гуманітарної сфери, характеризується наявністю як кількісних, так і якісних показників: основний кількісний показник - кількість випускників шкіл; якісний показник - рівень знань випускників, який визначається через систему незалежного оцінювання знань.

Заслуговує на увагу досвід Центр надання адміністративних послуг виконавчого комітету Слобожанської селищної ради Дніпропетровської області, який працює з травня 2016 року та здійснює прийом документів і видачу результатів послуг виключно через адміністраторів Центру за принципом «єдиного вікна». Налагодження зворотнього зв'язку із громадськістю шляхом проведення опитування позначилось на збільшенні обсягів надання адміністративних послуг соціального характеру мешканцям ОТГ (рис. 2.1).

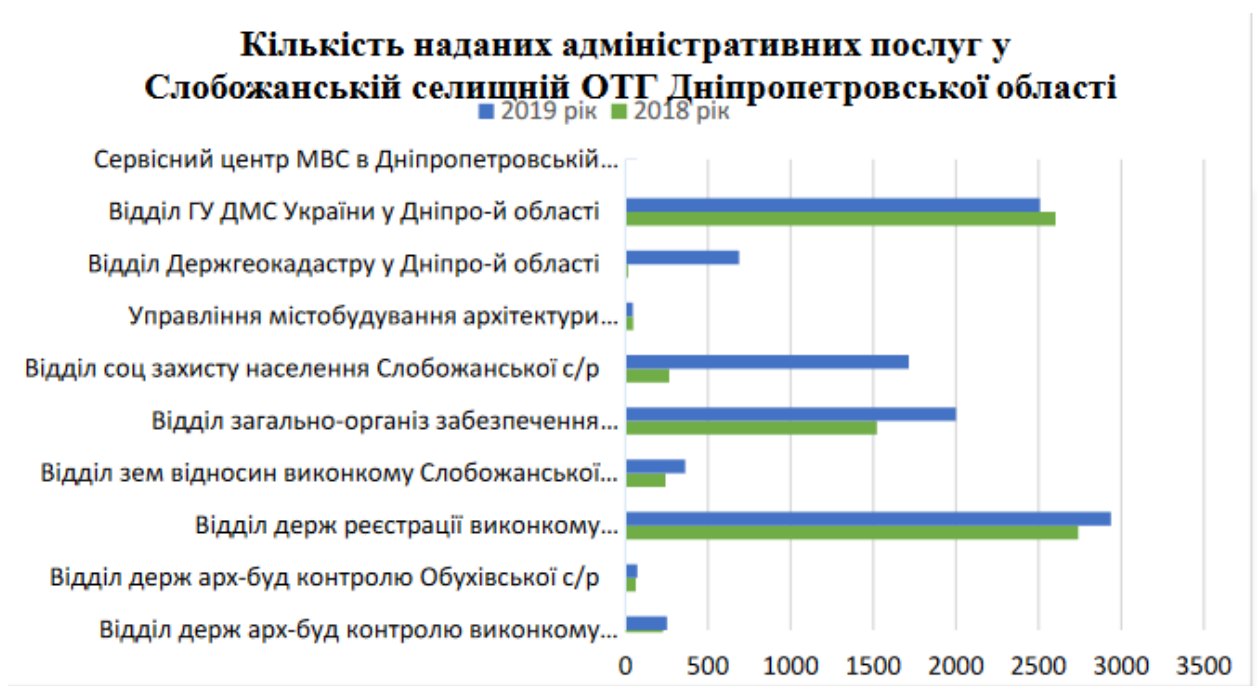

Рис. 2.1. Кількість наданих адміністративних послуг у Слобожанській селищній ОТГ Дніпропетровської області

На рівні громади сфера охорони здоров'я представлена установами, що надають громадянам первинну медичну допомогу. Але видатки місцевого бюджету на охорону здоров'я менші у порівнянні із видатками на освіту. Галузеві нормативи розроблен та впроваджені в практику, але галузеві стандарти якості надання послуг у сфері охорони здоров'я профільним міністерством на даний час ще не розроблені. Так само й у сфері культури моніторингові показники та стандарти якості надання послуг визначити надзвичайно важко. Тому найбільш доступним у практичному плані на даний момент є кількісний показник, а саме: показник орієнтації на збереження мережі бюджетних закладів культурної сфери.

До ключових напрямів, які потребують оновлення на сучасному етапі трансформації системи місцевого самоврядування в Україні, належить соціальне забезпечення. За висновками дослідників у цій сфері спостерігається відставання визначення обсягу власних та делегованих повноважень органів місцевого самоврядування від змін у соціальному законодавстві, зокрема, що стосується забезпечення надання соціальних послуг за місцем проживання [94]. Відповідно врахування нововведень, які були запроваджені в системі надання соціальних послуг за останні роки мають знайти належне відображення і в питаннях конкретизації функцій і повноважень виконавчих органів місцевого самоврядування, механізмів їх взаємовідносин з усіма суб'єктами, які здійснюють роботу з надання цих послуг, передусім, що стосується соціальної роботи на різних рівнях місцевого самоврядування.

Підсумовуючи розглянутий матеріал, необхідно наголосити, що передумовами успішного проведення децентралізації управління у соціально-гуманітарній сфері є можливим лише за умов вироблення та впровадження державного стандарту якості надання різних видів соціальних послуг, визначення індикаторів їх прийнятної якості. А це, зі свого боку, є виключною компетенцією держави. На жаль, сьогодні на державному рівні

суб'єкти галузевого управління не встигли до цього часу розробити відповідні стандарти. Тому показники якості надання соціальних послуг й надалі залишаються надзвичайно незбалансованими та такими, що не відповідають критеріям універсальності при їх застосуванні. По - друге, у місцевих бюджетах лєвова частка видатків соціальної сфери припадає на системи освіти і охорони здоров'я, а тому мінімальні видатки місцевих бюджетів на інші галузі соціальної сфери (культура, спорт, туризм тощо) можна на даний час вважати як не визначальні видатки в бюджеті.

2.2. Особливості управління соціогуманітарною сферою в процесі децентралізації

За даними Національної ради реформ, до складу якої входять Президент України (Голова), Прем'єр-міністр, спікер Верховної Ради, Голова Національного Банку України, представник дорадчої ради, міністри Кабінету Міністрів України, голови комітетів Верховної Ради та чотири представники громадянського суспільства [71]. Серед пріоритетних реформ: оновлення влади та антикорупційна реформа, судова реформа, децентралізація, реформа державного управління, дерегуляція та розвиток підприємництва, реформа правоохоронної системи, реформа системи національної безпеки та оборони, реформа системи охорони здоров'я, податкова реформа, програма енергонезалежності та реформа енергетики, програма просування інтересів України в світі, реформа сільського господарства, реформа освіти, реформа управління державною власністю, реформа фінансового сектору, конституційна реформа, реформа виборчого законодавства та реформа державних закупівель. Про ґрунтовність і глибину реформ, що відбуваються, можуть свідчити, наприклад, практичні результати здійснення реформи з децентралізації системи управління державою. Так, з 2015 року до теперішнього часу в Україні, що продовжує потерпати від російської окупації, ініційовано процес об'єднання у понад 6 тисячах територіальних

громад (більше половини від існуючих) і вже створено 159 об'єднаних територіальних громад, що об'єднали майже 800 сільських, селищних, міських рад. У даних об'єднаних територіальних громадах оголошено проведення перших місцевих виборів голів та депутатів відповідних рад.

Результати фінансової децентралізації станом на 2015 рік підтверджуються зростанням доходів місцевих бюджетів на 40,7 % - 70,9 млрд грн проти 50,4 млрд грн 2014 р. Це ті кошти, якими місцеве самоврядування спільно з громадами розпоряджаються самостійно. Оскільки система забезпечує автономність прийняття місцевих бюджетів і децентралізацію, то у майбутньому такі зміни дадуть синергетичний ефект і доходи місцевих бюджетів зростуть у два - три рази. Таким чином у розпорядженні органів місцевого самоврядування буде ресурс для вирішення питань розвитку громад [71].

Згідно прогнозним розрахункам Мінфіну ресурс місцевих бюджетів на 2016 р. у цілому збільшиться на 48 923,2 млн грн, або на 17,7 % і становитиме 325 652,3 млн. грн., у тому числі: за загальним фондом - 311 323,6 млн грн (+48 064,3 млн грн/18,3 %); за спеціальним фондом - 14 328,7 млн грн (+858,9 млн грн/6,4 %). При цьому, прогнозний обсяг доходів місцевих бюджетів (з урахуванням реверсної дотації) становить 118 258,6 млн грн, що на 17,3 % або на 17 411,1 млн грн більше прогнозних показників 2015 р., у тому числі: за загальним фондом - 104 656,0 млн грн (+13 576,5 млн грн/14,9 %); за спеціальним фондом - 13 602,6 млн грн (+3 834,6 млн грн/39,3 %) [73]. Крім того, враховуючи передачу ширших повноважень на місцевий рівень, а також формування нової доходної бази місцевих бюджетів, що стало результатом реформування бюджетно-податкового законодавства у кінці 2014 року, на сьогодні можна виділити такі основні інструменти розвитку місцевих бюджетів та забезпечення спроможності територіальних громад (рис. 2.2.):

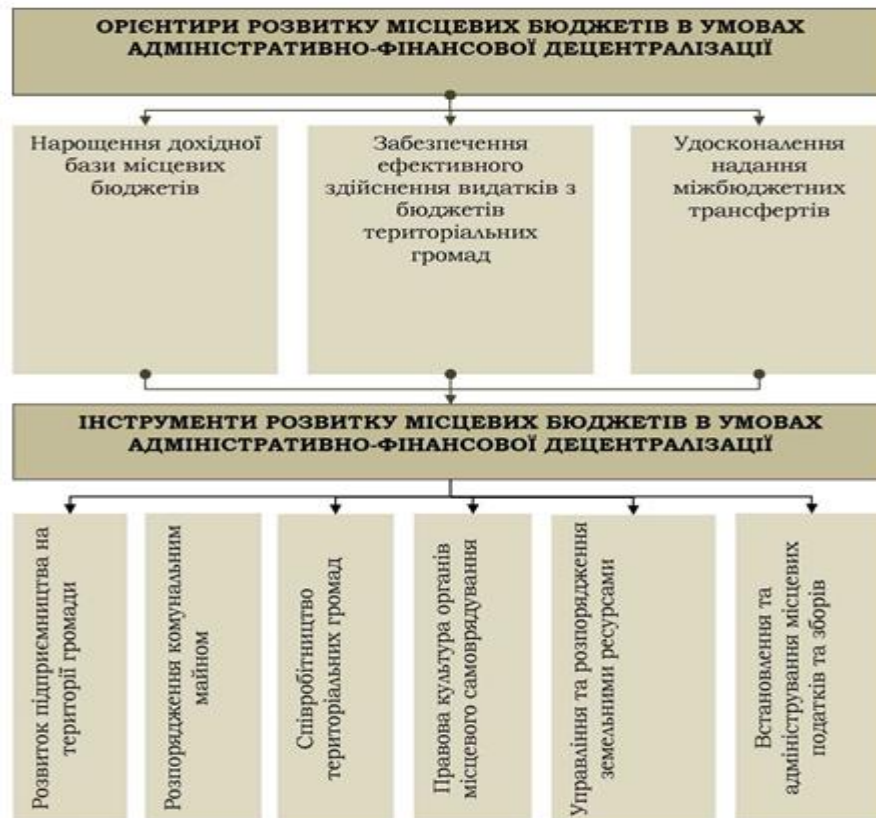

Рис. 2.2. Орієнтири та інструменти розвитку місцевих бюджетів в умовах адміністративно-фінансової децентралізації

Першочерговим питанням є визначення впливу видаткової політики держави на її соціально-економічний розвиток (рис. 2.3).

Аналіз даних, наведених на рис. 2.3, свідчить про високий рівень фіскального перерозподілу ВВП через видатки, що ставить високі вимоги до формування ефективної структури бюджетних видатків. Слід зауважити, що у 2020 році частка перерозподіленого ВВП через видатки Зведеного бюджету була максимальною за останнє десятиліття і становила 35,1%. Причиною цього стало зростання як відсотка перерозподілу ВВП через державний бюджет (до 28,8% ВВП у 2020 році), починаючи з 2018 року, та через місцеві бюджети (16,6%), яким характеризувався 2021 рік.

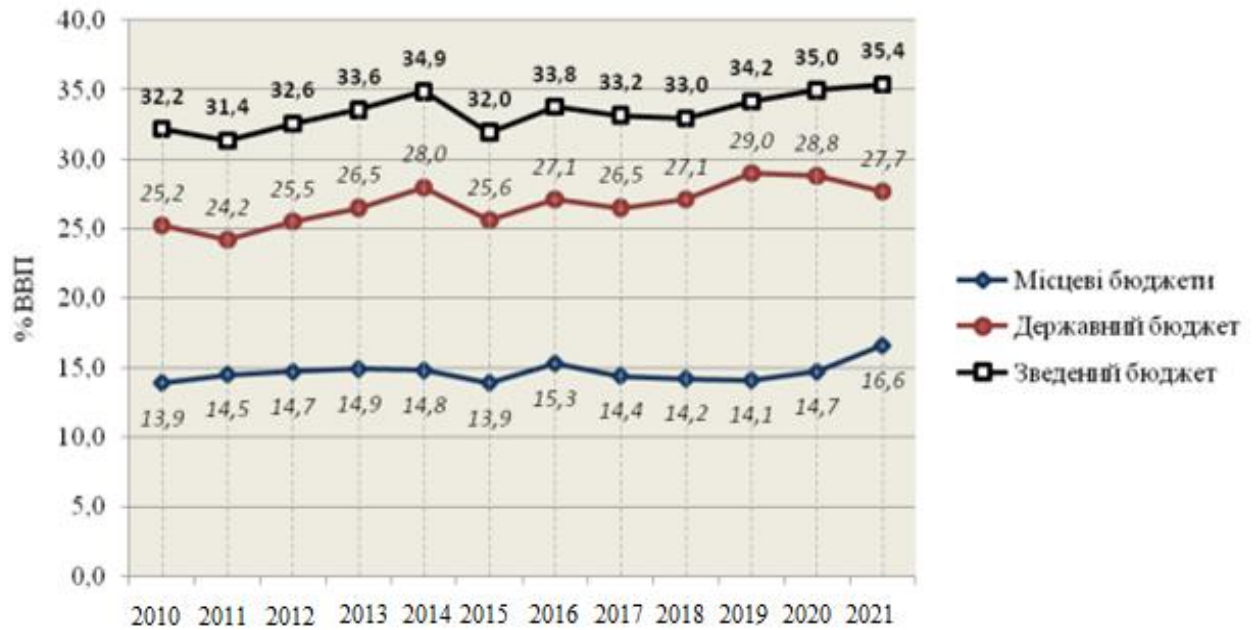

Рис. 2.3. Динаміка витратів Зведеного бюджету, Державного бюджету та місцевих бюджетів у 2010-2021 рр., % ВВП

Загальний обсяг трансфертів з державного бюджету для місцевих бюджетів відповідно до проектних даних становить 207 393,7 млн грн, що порівняно з 2019 р. (з урахуванням внесених змін) більше на 31 512,1 млн грн, або на 17,9 %. При цьому, передбачено за загальним фондом - 206 667,6 млн грн (+34 487,7 млн грн/20,0 %); за спеціальним фондом - 726,1 млн грн (-2 975,6 млн грн/-80,4 %). За загальним фондом збільшуються, зокрема, обсяги: субвенцій на здійснення державних програм соціального захисту населення на 23 107,2 млн грн (33,3 %) до 92 563,4 млн грн; медичної субвенції - на 5 903,7 млн грн. (13,2 %) до 50 673,0 млн грн; освітньої субвенції - на 6 461,7 млн грн (15,4 %) до 48 301,6 млн грн [73].

Однією з найважливіших серед комплексу реформ, які сьогодні потрібні Україні на шляху європейського розвитку є реформа місцевого самоврядування, бо від успіху саме цієї реформи залежить успіх усіх секторальних реформ, оскільки вона має забезпечити реальну участь громадян України в тих перетвореннях, які відбуватимуться в державі [14]. Метою Концепції реформування місцевого самоврядування є визначення

напрямів, механізмів і строків формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад [42].

З рис. 2.4 видно перевищення темпу приросту соціальних видатків над приростом ВВП та видатків Зведеного бюджету у 2016-2017 рр., що і є свідченням «проїдання» бюджетних ресурсів, у 2018 та 2019 рр. ситуація дещо змінилася, передовсім за рахунок збільшення видатків на оборонну сферу. У 2020 році соціальні видатки знову зростали швидшими темпами, ніж видатки загалом та ВВП, але 2021 рік знову характеризувався покращенням ситуації. Соціальні видатки мають вагоме значення для розвитку та підтримки всіх сфер суспільного життя. На сьогодні увага до питання оптимізації цього сектору видаткової політики зросла, оскільки відбулися зміни визначення повноважень та напрямів видатків серед бюджетів різних рівнів. Крім того, в умовах посилення соціальної напруги з метою її зниження, поліпшення підприємницького та інвестиційного клімату питання формування ефективного бюджетного фінансування соціальної сфери особливо актуальне.

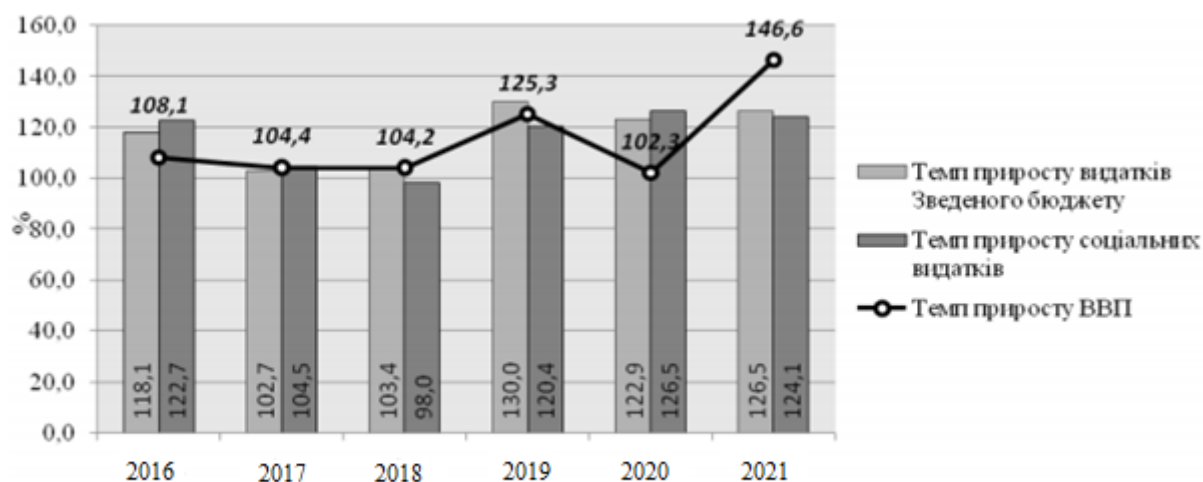

Рис. 2.4. Динаміка темпів приросту ВВП, витратів Зведеного бюджету та соціальних витратів у 2016-2021 рр.

Основний тягар забезпечення соціальних витратів лежить на місцевих бюджетах (рис. 2.5), оскільки за період 2016-2021 рр. середня питома вага витратів соціального спрямування в складі витратів місцевих бюджетів становила 88,2%, що характеризує місцеві бюджети як інструмент держави у наданні соціальних послуг та забезпеченні соціального захисту населення і не передбачає виконання ними завдання економічного розвитку територій.

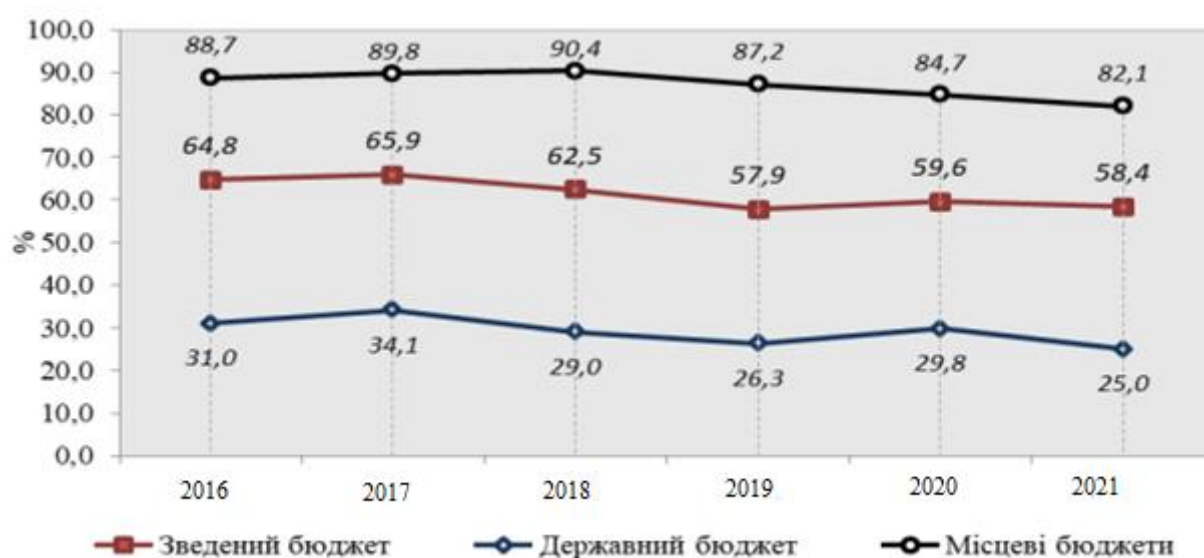

Рис. 2.5. Питома вага соціальних витратів в структурі витратів Зведеного, Державного та місцевих бюджетів у 2016-2021 рр.

Очевидно, що результати реалізації цієї реформи безпосередньо впливатимуть на реалізацію органами публічної влади державної соціальної політики, бо відповідно до Концепції зміниться розподіл повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування. Так, на регіональному рівні до сфери відповідальності органів місцевого самоврядування передбачається віднести шість основних повноважень: утримання об'єктів спільної власності територіальних громад регіону, утримання транспортної інфраструктури регіонального значення, планування регіонального розвитку, надання спеціалізованої медичної допомоги (третинний рівень) і спеціалізованої середньої освіти, розвиток культури, спорту та туризму.

Представлений у Концепції розподіл повноважень начебто і не викликає істотних заперечень, але аналіз процесу реалізації реформи з децентралізації системи публічного управління показує, що у подальшому деякі заявлені положення можуть бути підкореговані таким чином, що механізми функціонування різних органів влади не відповідатимуть попереднім намірам передати більше влади на місцевий рівень. Так, у проекті змін до Конституції України щодо децентралізації влади [61, ст. 143] про планування регіонального розвитку обласною радою вже не йдеться. Тому оновлений текст ст. 143 Конституції України породжує низку запитань: 1) чому рада „обласна”, якщо у ст. 133 буде дослівно зазначено таке: „Систему адміністративно-територіального устрою України складають адміністративно-територіальні одиниці: громади, райони, регіони” [61, ст. 133]; 2) чи не буде роль місцевих органів влади через текст пунктів 2 та 3 ст. 143 знову зведена до затвердження бюджетів та програм соціально-економічного та культурного розвитку, які розроблятимуть та “протискуватимуть” органи державної влади, як і було раніше; 3) чи не буде збережена меншовартість органів місцевого самоврядування через підпорядкування їх органам виконавчої влади в частині виконання значної

кількості делегованих повноважень замість надання права управляти державними справами в інтересах місцевого населення, як це прописано у Європейській хартії місцевого самоврядування [29, с. 4].

Однак, протягом всього періоду існування України як незалежної держави формування соціальної політики здійснювалося без базування на якійсь визначеній методології, уривчасто і непослідовно. При цьому соціальна політика в Україні досить часто ставала заручником виборчих компаній, в силу чого окремі нововведення приймалися для здобуття підтримки електорату перед черговими виборами. Наслідком такого підходу до формування соціальної політики стала ситуація, коли прийнята величезна кількість 62 нормативних документів з регулювання соціальної сфери надзвичайно бюрократизує процеси соціального забезпечення населення і при цьому практично не існує механізмів реального контролю за дотриманням чинного законодавства. Як результат, значна частина норм і положень просто не виконується в силу недостатності необхідних ресурсів, халатності відповідних працівників, необізнаності індивідів про їх права тощо. Окрім того, така система практично повністю позбавлена стимулюючого характеру - отримувачі соціальних виплат практично жодним чином не мотивуються до активізації діяльності з розбудови власного добробуту [93, с. 17].

Сучасний стан розвитку України супроводжується появою гострих соціально - економічних проблем, які спричиняють серйозні зміни якості життя населення, що виявляється в скрутному економічному становищі населення країни, погіршенні фізичного здоров'я, скороченні середньої тривалості життя, збільшенні диференціації доходів різних груп населення, погіршенні соціальної захищеності, соціального забезпечення, зниженні реальної заробітної плати, середньої пенсії, розвитку небезпечної ситуації в галузях соціальної сфери тощо. Відсутність системного підходу до формування державної соціальної політики, державних соціальних гарантій,

сучасного інструментарію вибору пріоритетів соціальної політики та механізмів її реалізації призвела до фрагментарності розв'язання нагальних соціальних проблем. Більшість заходів соціальної політики мають декларативний характер й у повному обсязі не реалізовані [52, с. 33].

Головними проблемами соціальної сфери слід вважати низькі показники якості життя та низький рівень соціальних стандартів навіть після їх суттєвого підвищення. Зростання заробітної плати в умовах повільного зростання економіки є результатом адміністративного підвищення мінімальної заробітної плати, яка зросла до 3 200 грн. у 2017 році та до 5 000 грн. у 2020 році. Політика доходів в Україні, на жаль, поки не відповідає сучасним стандартам розвинутих суспільств, адже головним завданням державного регулювання є економія бюджетних коштів, а не сприяння розвитку та реалізації економічного, природного та людського потенціалу [90, с. 109]. Для практичного вирішення назрілих соціальних проблем необхідно проводити активну соціальну політику держави, яка сприяє утвердженню економічної незалежності людини. А для цього необхідна повсякденна державна підтримка потенційно активних членів суспільства, створення належних (сприятливих) умов для праці та їх соціально - економічної діяльності [2].

В процесах децентралізації соціальної політики в подальшому необхідно орієнтуватися на забезпечення збалансованості державної та регіональної соціальної політики, яка потребує на державному рівні: забезпечення органічної убудованості регіональної соціальної політики в державну соціальну політику; здійснення оцінки регіональної соціальної безпеки з визначенням регіонів, які дають найбільший внесок в формування національних загроз соціальній безпеці; удосконалення законодавства України з чітким визначенням 63 повноважень, обов'язків, відповідальності суб'єктів соціальної політики на державному та регіональному рівнях; створення економічних механізмів запровадження системи державних

соціальних стандартів та соціальних гарантій, стимулювання залучення приватних заощаджень і внутрішніх інвестицій на розв'язання соціальних проблем; започаткування соціологічного моніторингу регіонів України; удосконалення форм та методів надання знань держслужбовцям органів місцевого самоврядування та місцевої влади щодо децентралізації управління; розвиток партнерських відносин між центром та регіонами; скасування залежності соціально - економічного розвитку регіонів від політичної кон'юнктури. На регіональному рівні необхідно: широке залучення громадськості до розв'язання соціальних проблем; використання потенціалу профспілок для визначення стратегічних пріоритетів розвитку регіону в межах їх компетенції щодо розвитку трудової та соціальної сфери в умовах децентралізації управління, оформлення обов'язків та визначення відповідальності місцевої влади, профспілок, роботодавців в регіональній угоді; посилення зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні доходів за чинними статтями та пошуку нових джерел доходів на основі саморозвитку регіону [57, с. 87].

Децентралізація соціальної політики посилить відповідальність недержавного сектору та органів місцевої влади за якість, фінансове забезпечення, вибір надавача соціальних послуг, адже вони перебувають найближче до потреб людей, тому краще можуть визначити ті категорії населення, які в конкретному регіоні потребують пріоритетної уваги і допомоги, оперативно виявити та надати об'єктивну інформацію щодо потреб малозахищених громадян, кількості бенефіціарів і ступеня серйозності проблеми, а також раціональніше можуть розподілити державні кошти залежно від пріоритетів і потреб своїх територіальних громад. Процес децентралізації сприятиме покращенню планування майбутнього попиту на послугу, дасть змогу розширити доступ осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги та соціальних

послуг, а також враховувати потреби в соціальних послугах і місцеві особливості їх надання тощо [44, с. 6].

2.3. Результативність управління соціогуманітарним розвитком органами місцевого самоврядування

Соціальну політику держава проводить через регіональні й місцеві органи влади. Ефективна соціальна політика держави, пов'язана з розподілом матеріальних і духовних благ, задоволенням потреб людини, неможлива без активної участі всього населення країни, регіонів і місцевих співтовариств [31, с. 87]. У ході реформи місцевого самоврядування відбувалося упорядкування повноважень між Україною, її регіонами й муніципальними утвореннями щодо соціальних функцій як у галузі їх розмежування, так і за витратними зобов'язаннями в аспекті їх виконання.

Сьогодні багато що залежить від ефективності діяльності регіональних і місцевих органів влади, від їх здатності брати на себе відповідальність, діяти енергійно, грамотно, своєчасно. Саме на місцеве самоврядування покладено вирішення значної частини питань, що визначають соціальне самопочуття громадян. Це дошкільна й загальна освіта, система первинної ланки охорони здоров'я, надання послуг ЖКГ, упорядкування міст і селищ, реалізація програм підтримки підприємництва, вирішення проблем ринку праці [32, с. 49]. Передбачалося, що органи місцевого самоврядування функціонуватимуть і вирішуватимуть місцеві проблеми автономно від інших органів державної влади через розмежування повноважень і предметів ведення. Теоретично це відповідає світовому процесу, що відбувається в багатьох демократичних країнах, коли при високому ступені економічної інтеграції відбувається децентралізація органів державної влади.

Важливою метою соціальної держави є згладжування соціальної нерівності й подолання його крайніх форм. Способи, при цьому, вельми різні. Ними можуть бути соціальні корективи, що вносяться до певних стосунків;

забезпечення загальнодоступності найбільш важливих благ і послуг; поліпшення соціального положення шляхом державних виплат; пом'якшення економічної нерівності шляхом усупільнення деяких економічних цінностей або їх перерозподілу та інші [30, с. 160].

На сьогодні мережа стаціонарного соціального обслуговування нараховує 324 будинки-інтернати, у тому числі 74 будинки - інтернати для громадян похилого віку та інвалідів, 38 пансіонатів для ветеранів війни та праці, 152 психоневрологічний інтернат, 5 спеціальних будинків - нтернатів, 5 дитячих будинків-інтернатів. На даний час в інтернатних установах проживає майже 55 тис. громадян похилого віку, інвалідів та дітей - інвалідів [84, с. 113]. У рамках реформування системи надання соціальних послуг проводиться робота щодо удосконалення механізмів фінансування соціальних послуг, модернізації існуючих інституційних установ, розвиток соціальних послуг у громаді та деінституалізація установ, формування конкурентного ринку соціальних послуг. Наказом Мінсоцполітики України від 07.11.2011 р. № 427 було утворено робочу групу з розробки Концептуальних засад реформування механізмів надання соціальних послуг та національної стратегії надання соціальних послуг сім'ям з дітьми. На сьогодні розроблено проект Стратегії реформування системи соціальних послуг, що опрацьовується заінтересованими міністерствами.

Для врегулювання нормативно - правової бази, що регламентує діяльність у сфері надання соціальних послуг, було прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 09.11.2011 р. № 1149 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 29.04.2004 р. № 559» (у частині спрощення конкурсної документації). Це сприяє проведенню конкурсів на залучення бюджетних коштів недержавними соціальними службами для надання соціальних послуг, дає можливість місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування створювати відповідні умови для реалізації права осіб похилого віку, інвалідів, інших вразливих категорій

громадян на соціальний захист та соціальне обслуговування, зокрема забезпечувати максимальне охоплення потребуючих соціальними послугами.

З метою покращення якості соціальних послуг було розроблено проекти: порядку вивчення потреб адміністративно-територіальної одиниці у соціальних послугах; порядку розроблення державних стандартів соціальних послуг; Державних стандартів послуг довготривалого догляду з проживанням дітей, які мають важкі фізичні та розумові вади; Державних стандартів послуг довготривалого догляду дорослих осіб з проживанням [84, с. 118]. Кінцевою метою реформування системи соціального обслуговування є наближення її діяльності до міжнародних стандартів у цій сфері соціальної політики, надання особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, якісних соціальних послуг, орієнтованих на їх індивідуальні потреби, підвищення якості життя громадян, створення методами соціальної роботи дієвого механізму захисту прав соціально вразливих категорій населення.

Починаючи з другої половини 90-х років XX століття, поряд із державними та комунальними закладами соціального обслуговування в Україні почала формуватися мережа недержавних організацій та установ, які надають соціальні послуги різним соціально незахищеним категоріям громадян та особам, що опинилися у складних життєвих обставинах. Саме завдяки цим організаціям в Україні почали розробляти і надавати нові види соціальних послуг, не притаманні радянській моделі соціального захисту та соціального забезпечення - вони охопили нові, раніше не пріоритетні соціально незахищені категорії громадян. Незважаючи на те, що основну роль у системі соціального захисту та соціального забезпечення в Україні досі відіграє держава, Закон України «Про соціальні послуги» створив можливість більш широко залучати до надання соціальних послуг недержавні організації та установи [78, с. 73].

Соціальна політика охоплює багато напрямів, серед яких, по-перше, реалізація положень Конституції; по-друге, практична діяльність держави з

реалізації таких соціальних функцій як індексація пенсій, створення системи соціального захисту населення, адресна соціальна допомога, забезпечення своєчасності виплат заробітної плати і пенсій, створення робочих місць й організація суспільних робіт, реабілітація інвалідів і розвиток системи соціальних послуг; по-третє, розробка широкомасштабних програм, покликаних реалізувати цілісну систему взаємозв'язаних заходів, що забезпечують підвищення ефективності діяльності держави із забезпечення соціальних цілей. Система принципів, цілей, завдань і засобів, що забезпечують таке соціально прийнятне й доступне матеріальне, політичне, культурне положення суспільних груп і верств населення, дозволяє громадянам реалізувати їх особисті інтереси й різними видами діяльності сприяти власному розвитку й розвитку суспільства в цілому [30, с. 160].

На сучасному етапі у вирішенні соціальних завдань державу встановлює ряд пріоритетів соціальної політики: вдосконалення демографічної політики, зростання якості й рівня життя громадян; збереження і примноження житлового фонду, підвищення його комфортабельності; розвиток комунального господарства, транспорту і зв'язку; створення нормальних умов життя в населених пунктах; розробка і здійснення державних програм подолання бідності малозабезпечених сімей, інвалідів, літніх людей та інших слабо захищених категорій населення; зменшення відмінності в матеріальному становищі громадян, сімей, соціальних груп; захист трудових прав та інтересів працівників через систему соціального партнерства; охорона навколишнього середовища; підвищення ролі й державної підтримки системи освіти, охорона здоров'я. Проте для їх реалізації на державному рівні були розроблені й прийняті цільові програми у сфері охорони здоров'я, освіти, будівництва житла й сільського господарства, які так і не отримали чітких показників і результатів. За відсутності конкретних цілей не запропоновані й механізми змістовної модернізації та підвищення ефективності соціальної політики. Для того, щоб

соціальна держава функціонувала в реальному житті, реалізуються адекватні практичні механізми його розвитку, активізується соціальна політика всіх його суб'єктів на національному, регіональному, муніципальному рівнях, яка займає особливе місце в соціальній державі як комплекс заходів державної політики.

Найбільш централізованими були і залишаються видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення. Так, у 2021 році з державного бюджету фінансувалося 58,8% усіх видатків цього напрямку. З 2016 року до 2021 року частка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення місцевих бюджетів зростає з 39,9% до 49,4% відповідно. При цьому, основне навантаження по проведенню фінансування лежить на районних бюджетах (25,2%) та бюджетах міст обласного значення (19,2 %). Такий механізм перерозподілу бюджетних коштів показав себе недостатньо ефективним та таким, що не забезпечує своєчасність виконання повноважень (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2.

Динаміка структури соціальних видатків у розрізі бюджетів України
різних рівнів у 2016-2021 рр.

Рік	Зведений бюджет								
	Разом	Держав- ний бюджет	Місцеві бюджети						
Республі- канські, обласні, м. Києва та Севастопо- ля			Міст республі- канського, обласного підпоряд- кування	Районні	Міст районного підпоряд- кування	Селищні	Сільсь- кі	ОТГ	
Житлово-комунальне господарство									
2016	100	1,9	41,4	48,3	1,6	2,1	2,1	2,6	-
2017	100	1,3	27,8	27,8	1,4	5,1	4,3	6,1	-
2018	100	0,6	41,4	41,4	1,4	2,7	2,0	2,8	-
2019	100	0,1	24,9	54,1	1,3	6,8	4,6	8,2	-
2020	100	0,1	15,9	54,8	0,2	7,0	7,5	11,4	3,4
2021	100	0,1	23,0	51,7	0,7	5,3	4,5	4,5	5,3
Охорона здоров`я									
2016	100	19,4	36,1	23,2	21,0	0,0	0,1	0,1	-
2017	100	20,9	38,6	21,4	19,1	0,0	0,1	0,003	-
2018	100	18,5	41,2	20,6	19,7	0,0,	0,001	0,001	-
2019	100	16,1	41,0	22,2	20,7	0,0	0,001	0,001	-
2020	100	16,5	39,6	22,6	20,8	0,0	0,001	0,001	0,4
2021	100	16,3	28,5	22,8	21,6	0,0	0,01	0,001	0,8

Рік	Зведений бюджет								
	Разом	Держав- ний бюджет	Місцеві бюджети						
			Республі- канські, обласні, м. Києва та Севастопо- ля	Міст республі- канського, обласного підпоряд- кування	Районні	Міст районного підпоряд- кування	Селищні	Сільсь- кі	ОТГ
Духовний та фізичний розвиток									
2016	100	40,2	21,1	15,5	13,2	0,7	1,3	8,0	-
2017	100	37,4	22,4	15,9	13,7	0,7	1,3	8,4	-
2018	100	35,2	26,9	15,0	13,0	0,7	1,2	8,1	-
2019	100	40,8	19,2	16,3	14,7	0,6	1,1	7,4	-
2020	100	29,3	23,2	19,9	16,3	0,8	1,1	7,5	1,8
2021	100	32,4	21,5	19,3	14,8	0,7	0,9	6,8	3,5
Освіта									
2016	100	29,8	16,9	23,5	24,2	1,4	1,4	2,9	-
2017	100	29,3	16,4	24,1	24,3	1,5	1,4	3,0	-
2018	100	28,6	16,9	23,4	24,9	1,6	1,4	3,2	-
2019	100	26,4	18,4	23,6	26,5	1,3	1,1	2,7	-
2020	100	26,9	15,7	26,3	25,0	0,9	0,9	2,1	2,2
2021	100	23,2	17,1	26,0	25,0	0,8	0,8	2,0	5,1
Соціальний захист та соціальне забезпечення									
2016	100	60,1	4,8	16,0	19,1	0,01	0,01	0,004	-
2017	100	61,0	4,6	15,3	19,0	0,01	0,01	0,04	-
2018	100	58,4	4,7	16,1	20,8	0,01	0,02	0,01	-
2019	100	58,8	4,8	15,3	20,9	0,03	0,03	0,1	-
2020	100	58,8	3,8	15,4	21,7	0,03	0,03	0,1	0,1
2021	100	50,6	4,6	19,2	25,2	0,03	0,04	0,1	0,2

Серед регіонів держави спостерігається асиметричність розподілу видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення, про що свідчить (рис. 2.6.).

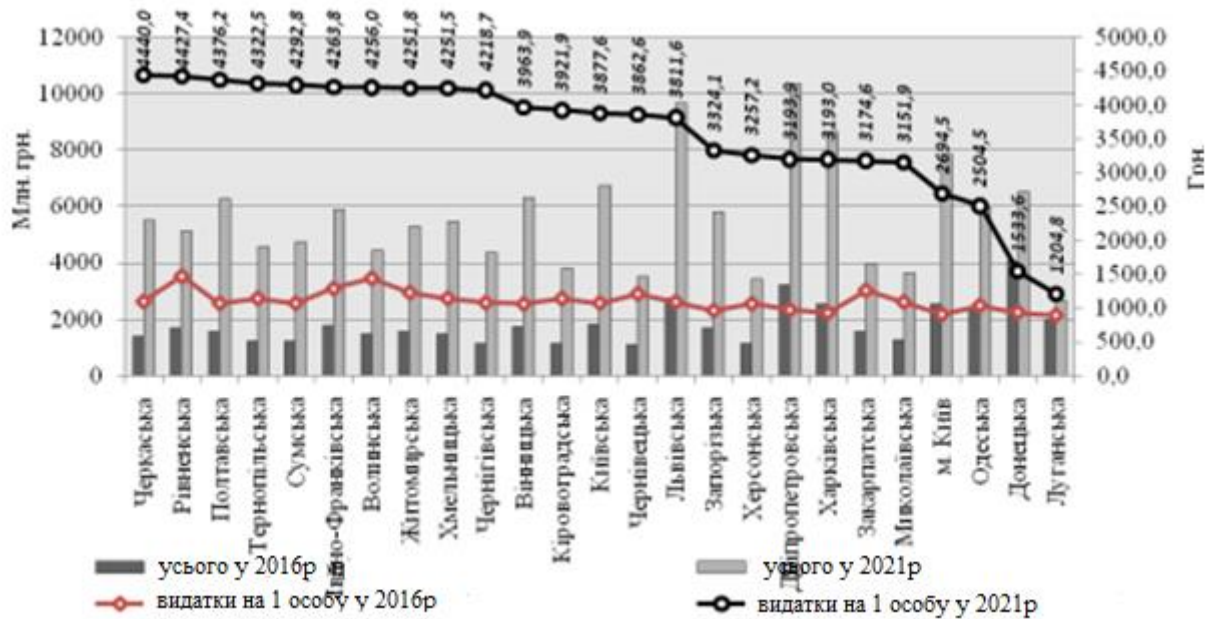

Рис. 2.6. Порівняння видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення в розрізі регіонів України у 2016 та 2021 рр.

Найбільшими обсягами видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення у 2019 році характеризувалися Дніпропетровська (10356,5 млн. грн.) та Львівська (9659,0 млн. грн.) області. Проте, в розрізі визначення таких видатків на одну особу областями з найбільшими видатками є Черкаська (5492,7 грн.), Рівненська (5146,0 грн.) та Полтавська (6270,3 грн.). Високими обсягами видатків також характеризуються Івано-Франківська, Сумська, Тернопільська області. Найнижчі обсяги видатків на особу в Луганській (2650,9 грн.) та Донецькій (6524,8 грн.) областях. Крім того, порівняно низькими видатками характеризуються м. Київ, Харківська, Одеська, Запорізька, Дніпропетровська області.

Саме на рівні регіону й муніципальної освіти соціальна політика держави набуває конкретних рис і дієвого характеру [33, с. 342]. Місцеве самоврядування здійснюється на тому рівні владних стосунків, на якому реалізуються основні природні потреби людини в житлі, в живленні, у водопостачанні, у відпочинку, в освіті, в охороні здоров'я, в охороні сприятливого навколишнього природного середовища і так далі. Хоча в

цьому випадку реалізуються природні потреби окремих людей або сімей, все ж таки умови їх задоволення мають не тільки приватний, але й публічний характер.

Соціальна політика на місцевому рівні здійснюється у взаємодії з органами державної влади, і, насамперед, з органами влади регіонів України, реалізуються як власні повноваження місцевого самоврядування, так і передані на муніципальний рівень державні повноваження з соціального захисту громадян. На муніципальному рівні створюються міцні основи для підвищення рівня життя населення, підтримка малозабезпечених верств населення, скорочення безробіття, відкриття нових робочих місць, зниження суспільної напруженості й антисоціальних проявів і багато що інше. Так, наприклад, у 2019 році до Херсонський обласний центр зайнятості звітує, що показник економічно-активного населення складає 504,7, що є 65,3 % від усього населення. Однак, у 2019 році 10578 осіб зареєстровано, як безробітних, з них 5236 - жінок, 348 - інвалідів, 52 випускників ВУЗів, 34 - випускників установ початкової професійної освіти, 1532 молоді у віці 16 – 29 років. Службою зайнятості було надано наступну інформацію: 30644 осіб звернулося з пошуку роботи за 2019 рік, 11119 - знайшли роботу, направлено на професійне навчання 4803 осіб, 4833 осіб взяли участь у громадських роботах (осіб).

В свою чергу, Головне управління статистики в області надано дані за 2019 рік про розмір середньомісячної заробітної плати 8785,2 грн. (обробна промисловість - 8689,88 грн., сільське господарство, лісове господарство 7408,54 грн, 8759,86 грн. транспорт і зв'язок, 8541,4 грн. - будівництво, 13136,23 грн. - виробництво і розподілення електроенергії, газу та води, 6489,1 грн - охорона здоров'я і надання соціальних послуг, 7686,21 - освіта, 7474,94 грн - оптова і роздрібна торгівля, 8396,87 грн. - добувна промисловість).

Розділення компетенції між сільським поселенням, міським поселенням і муніципальним районом полягає в тому, що на рівень муніципального району винесені питання, що вимагають відповідної інфраструктури, складного устаткування й технічних засобів, інформаційного забезпечення, підготовлених кадрів і значних витрат на їх зміст.

Аналіз розподілу функцій між державними структурами і муніципальними утвореннями в реалізації соціальної політики дозволив нам виявити особливості наділу органів місцевого самоврядування окремими державними повноваженнями, розкрити функції органів місцевого самоврядування в реалізації соціальної політики.

Загальна спрямованість муніципальної реформи в соціальній сфері була відходом від традиційної для України моноцентричної моделі організації влади, яка характеризувалася організаційною єдністю, вертикально інтегрованими структурами, пріоритетом державних функцій над початками самоврядування. Сформована дворівнева модель місцевого самоврядування розглядалася як така, що функціонує самостійно від інших і від державної влади з чітким розмежуванням повноважень і предметів ведення. Дворівнева модель дозволяє вибудовувати оптимальну схему соціально - економічної взаємодії органів місцевого самоврядування і з населенням, і з органами державної влади. Проте, у сільських і міських поселеннях, що з'явилися, практично відсутня здатність управляти частиною суспільних справ на користь місцевого населення в рамках закону й під їх відповідальність. Вони виявилися позбавленими реальних ресурсів, вимушені діяти в умовах інфраструктурних і кадрових обмежень і явного недоліку фінансових коштів. Причина такого становища полягає в тому, що відсутня матеріально - фінансова база, яка гарантує мінімальні стандарти, відповідність повноважень місцевого самоврядування й фінансових ресурсів. Проте національні та регіональні ресурси лише тоді принесуть максимальний

результат, коли вони спираються на ефективну місцеву владу, на уміння місцевої влади грамотно розставляти пріоритети й організувати роботу. Те саме, тільки в іншому масштабі, можна говорити і про міські округи.

При порівнянні ряду умов у тій або іншій муніципальній установі з вимогами Європейської хартії про місцеве самоврядування виявляються і низький ступінь демократизації українського суспільства, і незначний вплив демократії на процеси суспільного розвитку країни в цілому і муніципальних установ особливо, і нерозвиненість окремих державних повноважень, якими можуть наділятися місцеві органи влади (управління муніципальною власністю; формування й виконання місцевого бюджету; вибір населенням організаційних форм самоврядування і реальне втілення народовладдя на своїй території; реалізація органами місцевого самоврядування права на судовий захист від неправомірних щодо них дій і компенсацію понесених витрат за переданими державними повноваженнями і так далі). Щоб управляти соціально - економічним розвитком місцевої території, органи місцевого самоврядування повинні мати відповідні повноваження, а щоб ефективно управляти, необхідно бути компетентними й нести відповідальність за виконання делегованих повноважень. Дворівнева модель місцевого самоврядування ефективніша, оскільки між муніципалітетами різних рівнів встановлюється чітке розділення повноважень. Ці рівні сформовані відповідно до різного масштабу муніципальних послуг, що надаються населенню як на рівні муніципального району, так і на рівні сільського або міського поселень. Їх компетенція, зокрема в питаннях соціальної політики, розділена відповідно до різного масштабу послуг, що надаються населенню на конкретній території. Таким чином, метою реформи місцевого самоврядування і було наближення органів місцевої влади до людей для того, щоб у найкоротші терміни і з найменшими втратами вирішувати проблеми, що зачіпають інтереси кожного жителя.

Внесені зміни в бюджетне законодавство України дозволили активізувати роботу щодо застосування бюджетного планування на муніципальному рівні, що стало необхідною передумовою для реструктуризації бюджетного сектора, впровадження методів бюджетного планування, орієнтованих на результати, підвищення ефективності витрат місцевих бюджетів. Правом складати і затверджувати місцеві бюджети скористалися багато муніципальних установ у регіонах України. Збільшення надходжень прибуткових джерел у бюджетах муніципальних установ дозволило органам місцевого самоврядування здійснювати основні витрати місцевих бюджетів на виконання державних повноважень із соціального захисту населення в таких важливих видах діяльності, як освіта, охорона здоров'я, культура, спорт, ЖКГ, управління.

Усі сторони й елементи діяльності органів місцевого самоврядування в соціальній сфері в сукупності створюють не просто набір різних напрямів і окремих результатів, а якусь інтегровану цілісність - певну якість життя. Підвищення цієї якості й виступає головною метою діяльності соціальних і політичних інститутів усіх рівнів влади, що беруть участь у реалізації соціальної політики й особливо соціальних інститутів місцевого самоврядування.

Розробку соціальних програм, націлених на вирішення тієї або іншої соціальної проблеми в підвищенні якості життя місцевого співтовариства, здійснюють органи місцевого самоврядування. Соціальні програми затверджуються місцевими органами представницької влади й фінансуються за рахунок місцевих бюджетів. Реформування бюджетного планування дозволить забезпечувати прямий взаємозв'язок між розподілом бюджетних ресурсів і фактичними результатами їх використання. Зросла значущість надання адресного соціального захисту громадянам, що користуються пільгами й соціальними гарантіями.

Аналіз досвіду розробки й реалізації муніципальних програм у ряді регіонів України виявив, що на рівні муніципальних установ накопичений і довів свою ефективність досвід організації й надання адресного державного й муніципального соціального захисту, що включає такі форми, як соціальне забезпечення, соціальна допомога й соціальне страхування з урахуванням фактичного матеріального становища сім'ї або конкретної людини.

Так, принципово новою формою такого соціального захисту є програма підтримки малозабезпечених сімей на муніципальному рівні. Найважливішими відмінними рисами програми є комплексний характер соціального захисту, диференціація обсягів захисту залежно від індивідуальних потреб сім'ї, стимулювання трудової діяльності членів сім'ї, взаємодія з одержувачами соціального захисту та їх підтримка в первинний період після працевлаштування непрацюючих членів сім'ї.

Для прикладу, розглянемо показники соціального паспорту Херсонської області за 2019 рік. Так, зокрема, у 2019 році Департамент соціального захисту населення обласної державної адміністрації, обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді" зазначає, що до них звернулося за допомогою 20 осіб до Центрів, відділів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, 25 осіб до Територіальних центрів соціального обслуговування, 32 особи отримали допомогу від Відділення соціальної допомоги вдома територіальних центрів соціального обслуговування вдома (надання соціальних послуг), таким чином на кінець звітної періоду 2019 року ними обслуговується (осіб) у кількості 38607, у тому числі осіб з інвалідністю - 5060 осіб, 16274 внутрішньо переміщених осіб із зони проведення антитерористичної операції також звернулись по допомогу. Кількість бездомних осіб, які перебувають на обліку "Херсонського обласного благодійного фонду ""Мангуст"" (за згодою)" - 365.

Департамент соціального захисту населення обласної державної адміністрації за 2019 рік відзвітував, що було оздоровлено 19919 дітей, за

всіма формами оздоровлення та відпочинку охоплено дітей 27444 осіб (з них: 1846 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, 11085 дітей з багатодітних і неповних сімей, 14510 обдарованих дітей).

Головне управління Пенсійного фонду України в області (за згодою) надало відповідні дані, що у 2019 році 283074 осіб отримало пенсії, з них: 225041 - за віком, 26524 - по інвалідності, 50421 - працюючих пенсіонерів.

Порівняльний аналіз результатів, досягнутих учасниками програми, показав, що вона за сукупністю показників результативніша й економічно ефективніша саме за витратами на виплату грошової допомоги. Досягнуті результати обходяться бюджету значно дешевше. Проте при розробці програм соціального захисту в порівнянні з національними й регіональними програмами слабкою стороною муніципальних програм є недостатність власних фінансових коштів. Сильною стороною таких програм є менша масштабність об'єкта управління й можливість «точкової» дії на проблему за допомогою грамотних і своєчасних управлінських рішень. Для реалізації цієї переваги муніципальна установа й повинна оптимізувати структуру органів соціального захисту, що діє, в якісно новий організаційний механізм організації соціального захисту на принципах адресності, доступності, добровільності, гуманності, пріоритетності надання послуг особам, що знаходяться у важкій життєвій ситуації. Діяльність органів місцевого самоврядування в соціальній сфері, що безпосереднім чином пов'язана й визначає спосіб і рівень життя людей, їх добробут, споживання, забезпечується фінансуванням таких засобів захисту; формуванням нових підрозділів соціального захисту; впровадженням сучасних управлінських технологій; системою стандартизації соціальних послуг і контролю за їх якістю; удосконаленням кадрового та інформаційно - аналітичного забезпечення. Такі заходи сприяють підвищенню ефективності роботи органів соціального захисту, розвитку об'єктів охорони здоров'я, культури, дитячих дошкільних установ, дитячих таборів відпочинку, санаторіїв,

об'єктів фізкультури та спорту, об'єктів невиробничих видів побутового обслуговування населення, регулювання грошових доходів населення, сприяння зайнятості населення, поліпшення охорони праці на муніципальному рівні.

Система органів соціального захисту населення, що діє, часто сформована на принципі «освоєння» бюджетних коштів, а керівники органів соціального захисту населення на місцевому рівні концентрують значну частину свого часу й зусиль на ухваленні поточних управлінських рішень і здійсненні оперативного управління. Відповідно, ухваленню стратегічних рішень у галузі розвитку системи соціального захисту населення не приділяється належної уваги. Виконавці мають лише загальне уявлення про стратегічні цілі й завдання соціального захисту населення. При цьому переважає ієрархічна система контролю та командний тип прийняття рішень «зверху вниз». Складається ситуація, коли фахівці (адміністрація, менеджери) реалізують виключно технічні, вельми вузькі й суворо регламентовані трудові операції. Це одна з причин того, що в ряді випадків праця виконавців, як показує практика, не направлена на досягнення соціальних цілей.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Базовим постулатом децентралізації соціальних послуг, на нашу думку, має стати передача більшої частки бюджетного фінансування на надання соціальних послуг у громадах на дому, а не утримання громіздкої системи бюджетних установ стаціонарного типу. Формування та розвиток сучасної системи соціальних послуг із домінуванням їх на рівні місцевої громади розширить спектр цільових соціальних груп і одночасно підвищить адресність та якість надання соціальних послуг; забезпечить доступність, ефективність розподілу та використання фінансових, матеріальних, кадрових ресурсів завдяки кращому реагуванню на потреби людей; забезпечить чіткий взаємозв'язок між коштами, які сплачують платники податків, і рівнем послуг, які надаються у громаді за рахунок цих коштів; створить сприятливі умови для надання соціальних послуг недержавними суб'єктами.

Від децентралізації сфери соціальних послуг виграють усі суб'єкти цього процесу: самі одержувачі послуг, оскільки вони одержать доступ до соціальних послуг, які краще задовольняють їх потреби; громади, оскільки вони краще дбатимуть про своїх членів і, що не менш важливо, самі шукатимуть оптимальні шляхи вирішення своїх проблем; держава, оскільки її обмежені бюджетні ресурси використовуватимуться ефективніше, а громадяни будуть краще забезпечені соціальними послугами, яких вони потребують.

Традиційні структури управління обмежують можливості ефективної реалізації державних соціальних функцій. Тому й намітилася стійка тенденція підвищення значущості організаційних структур муніципальних органів влади та їх фінансування. Істотні зміни вже відбуваються в багатьох структурах органів соціального захисту населення на муніципальному рівні в регіонах України. Заходи щодо підвищення ефективності фінансування системи управління соціальними витратами включають: концентрацію бюджетних ресурсів на суспільно значущі програми й досягнення кількісно

вимірних цілей; прозорість і адресність соціальних програм і витрат; залежність розподілу бюджетних ресурсів від досягнення конкретних результатів; відповідність соціальних програм планам соціально-економічного розвитку муніципальної освіти та прогнозованим на довгострокову перспективу обсягам бюджетних ресурсів.

РОЗДІЛ 3.

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ СОЦІОГУМАНІТАРНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

3.1. Пріоритети реалізації соціогуманітарної політики на місцевому рівні

Провідним напрямом гуманітарного розвитку України є цілеспрямоване формування нової якості життя громадян. Ця нова якість полягає у створенні умов для належної реалізації можливостей та здібностей кожного члена суспільства шляхом забезпечення можливостей для продуктивної зайнятості та одержання доходу, який відповідає значущості цієї праці для суспільства і спроможний гарантувати йому гідний рівень життя та задоволення фізичних і духовних потреб. Основним механізмом забезпечення довгострокової самодостатності й конкурентоспроможності України в глобалізованому світі має стати формування нової якості життя людини на основі якісного розвитку людського потенціалу нації, що зумовлює необхідність збільшення інвестування в людський капітал, розвиток соціальної інфраструктури та підвищення якості життя найчисельніших (а не лише найбільш вразливих) прошарків населення як підґрунтя для формування середнього класу - основи стабільності суспільства. Практична реалізація такого принципу перетворює соціальну політику на один із провідних чинників гуманітарного розвитку, робить її дієвою складовою стратегії досягнення національної солідарності.

Підвищення якості життя має досягатися вжиттям комплексу економічних, соціальних та соціокультурних заходів. Основні напрями державної політики щодо формування нової якості життя передбачають:

- розвиток системи охорони здоров'я та впровадження пріоритетів здорового способу життя, всебічний розвиток та підтримку спорту;
- гармонізацію людського і природного середовища;
- заохочення народжуваності, підтримку та розвиток сім'ї;

- розвиток доступної та безперервної освіти;
- створення умов для гідної результативної праці;
- підвищення добробуту населення через упровадження високих соціальних стандартів життя;
- забезпечення надання належних послуг соціальної сфери на основі її якісного удосконалення [74].

Важливою складовою основних функцій державного управління є належне функціонування та розвиток освіти, науки і культури, завдяки яким реалізується конституційне право кожного громадянина на здобуття певного рівня освіти і залучення до культурних надбань. У зв'язку з формуванням основних засад постіндустріального суспільства, гуманізацією суспільного життя всебічний розвиток гуманітарної сфери, примноження наукового та інтелектуального потенціалу суспільства належать до найвищих національних пріоритетів усіх високорозвинених країн світу. Зрозуміло, що й Україна має враховувати зазначені тенденції з метою підвищення духовно-інтелектуального потенціалу суспільства.

Завдання держави в галузі освіти полягає в тому, щоб забезпечити доступність дошкільної, загальної середньої, професійно - технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно - технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам; недопущення зниження загального рівня освіченості громадян. При цьому участь держави не повинна мати тотального характеру, а має бути орієнтованою на гарантування державних стандартів освіти, перевищення яких - особиста справа кожного індивідуума. У процесі здійснення освітньої політики слід забезпечити молодим людям рівні можливості в отриманні якісної освіти, у тому числі вищої, незалежно від доходів і матеріального стану.

Сьогодні перед органами виконавчої влади стоїть завдання перебудови системи освіти відповідно до потреб суверенної Української держави, демократичної політичної системи, ринкової економіки. Реформування потребують усі ланки системи освіти. Уряд та Міністерство освіти і науки України вже мали б на основі принципу україноцентризму завершити створення інституційних та організаційних умов для переходу від монопольно-державної до державно - громадської системи управління освітою.

Важливим відправним моментом реформування системи освіти стала державна національна програма „Освіта” (Україна XXI століття), яка однією із стратегічних цілей передбачає „виведення освіти України на рівень розвинених країн світу шляхом докорінного реформування її концептуальних структурних, організаційних елементів, подолання монопольного становища держави в освітній сфері через створення на рівноправній основі недержавних навчальних закладів” [17]. При цьому слід пам’ятати, що всі навчальні заклади, незалежно від форм власності, відповідальні перед державою за свій кінцевий продукт.

Органи виконавчої влади сьогодні мають переорієнтуватися на виконання нових функцій у цій сфері. Йдеться про всебічну підтримку новаторських педагогічних та андрагогічних ініціатив, достатнє фінансування, що забезпечить належний рівень безперервної освіти.

Як відомо, освіта - суттєвий засіб підвищення ефективності економіки. В Україні нині продовжує спостерігатися односторонній зв’язок: усе має працювати на економіку як кінцеву мету.

Світовий досвід переконливо свідчить, що економічне зростання сьогодні ґрунтується на використанні новітніх знань та високих технологій. Конкурентоспроможність держави визначається, зокрема, наукоємністю її продукції. Стан науки є одним із показників забезпечення національної безпеки держави. З переходом розвинених країн до етапу

постіндустріального суспільства Україні необхідно адекватно усвідомити роль науки в системі освіти, докорінно змінити механізм взаємовідносин між наукою, державою і ринком. Науково-технічна сфера має отримати значну підтримку держави. Першочергова державна підтримка має надаватися фундаментальній науці як основі створення власних високих технологій, важливому фактору підвищення рівня загальної освіти та підготовки кваліфікованих кадрів. У нашій країні питання формування та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки врегульовані Законом України „Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки”. Проблема полягає у його повноцінній реалізації.

На наше глибоке переконання, саме держава має стати основним інвестором, промоутером і фінансистом національної науково - інформаційної галузі. Вкладення в ці сфери стають не затратними статтями бюджету, а інвестиціями, які за короткий період перетворюють науково - інноваційний комплекс на найприбутковішу галузь економіки, що даватиме основні надходження до бюджету, а відтак мають збільшитися обсяги фінансування об'єктів гуманітарної сфери включно з освітою, культурою тощо.

Діяльність Кабінету Міністрів України в науково - технічній та інноваційній сферах спрямовується на забезпечення економічного зростання держави шляхом пріоритетного фінансування науково - технічних програм і проектів, метою яких є вихід вітчизняної продукції на світовий ринок. До таких належать підприємства та організації ракетно-космічної галузі, літакобудування, виробництва сучасних видів озброєння, військової техніки, частково суднобудування, галузі інформатизації, що вже довели власну конкурентоспроможність.

Процес розвитку науки відбувається у формі фінансування державою науково - дослідних і конструкторських розробок, підготовки наукових кадрів, будівництва і утримання наукових лабораторій, науково - дослідних

центрів, формування державної інтелектуальної власності (у вигляді патентів, ліцензій) тощо. Відповідно до ст. 54 Конституції України держава сприяє розвитку науки, установленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством [40].

Державним органом виконавчої влади, що координує діяльність у цій сфері, є Міністерство освіти і науки України. Його завданням є досягнення якісно вищого рівня державного управління у сфері наукової, науково - технічної діяльності, інтелектуальної власності, адже держава покликана сприяти створенню та цивілізованому використанню інтелектуального продукту, становленню і подальшому розвитку ринку інтелектуальної власності в нашій країні.

Особливе місце серед державних інтересів будь-якої країни посідають питання належного функціонування та розвитку національної культури, завдяки якій реалізується конституційне право кожного громадянина на залучення до культурних надбань.

Українська держава гарантує громадянам свободу творчості (ст. 54 Конституції України), не допускає втручання у творчий процес та цензуру у сфері творчої діяльності, забезпечує збереження об'єктів культурної спадщини, вживає заходів для повернення в Україну національних культурних цінностей, що перебувають за її межами [40].

З метою забезпечення цих гарантій закон установлює певні права та обов'язки громадян у сфері культури. Важливою тут є необхідність гарантувати права людини на культурний розвиток, доступ до цінностей мистецтва та літератури, відповідний рівень і якість культурних послуг. Гарантії доступу пов'язані, насамперед, із забезпеченістю людей певним обсягом культурних пропозицій шляхом збереження, розвитку та активного використання культурної спадщини, розвитку інфраструктури, упровадження досягнень науково-технічного прогресу [59, с. 101].

Центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику в галузі культури шляхом здійснення керівництва цією сферою управління, а також відповідає за її розвиток, є Міністерство культури України. За допомогою відповідної законодавчої бази (Основи законодавства України про культуру, закони про музеї та музейну справу, про бібліотеки та бібліотечну справу, про кінематографію, про охорону культурної спадщини тощо) держава здійснює управління у сфері духовної культури, визначаючи при цьому певні пріоритети напрямів управління культурою, зокрема того, що має бути першочерговим об'єктом цього управління, його основним завданням, на що слід спрямовувати основні зусилля та державні кошти.

Зміни в політичному, соціально-економічному житті держави, складні суперечливі суспільні процеси позначилися на сучасному стані української культури, яка останніми роками переживає значні проблеми і труднощі. З одного боку, ці негативні тенденції зумовлені неувагою владних структур до реальних проблем галузі, недосконалістю законодавчої та нормативної бази, залишковим принципом фінансування. З другого - гальмуванням процесів структурного реформування галузі, яка потребує кардинальних змін в упорядкуванні установ і закладів культури, прискоренні інноваційних процесів, модернізації форм і змісту культурно-дозвілєвої діяльності, впровадженні сучасних моделей і форм роботи, новітніх технологій.

Нинішня ситуація в духовній сфері вимагає вжиття рішучих та невідкладних заходів. Найперше, необхідно визначитися з найбільш оптимальною моделлю функціонування національної культури. Сьогодні на зміну колишній командно - адміністративній концепції державного „управління культурою” як суспільним процесом і державного володіння нею має прийти концепція „підтримки культури”, визнана всіма сучасними розвиненими демократичними державами, у яких існують різні, але достатньо відлагоджені системи регуляції культурної діяльності. Виокремимо серед них три основні: теоретичне та інформаційне

забезпечення культури; розробка культурної політики; підтримка позитивних культурних тенденцій [72, с. 100]. Ідеться не про відмову держави від участі у розвитку культури, а про необхідність зміни спрощених підходів. Перехід від „управління” до „підтримки” культури означає створення умов максимальної свободи діяльності для культурно - мистецьких інституцій усіх форм власності з огляду на забезпечення державної та недержавної підтримки вартісних культурно-мистецьких явищ і утримання найзначніших для національної культури закладів [88, с. 34]. Потребує вдосконалення також структура державного управління в умовах ринку. Ідеться про зменшення адміністративного впливу держави в культурній сфері, зокрема, шляхом зміни державними культурними організаціями організаційно - правових форм і форм власності. У сучасних соціально-економічних реаліях реформування галузі, коли напрацьовується новий тип взаємовідносин держави з організаціями культури, складною проблемою залишається формування принципово нової правової бази для культури, мистецтва, суміжних сфер суспільного життя, що відповідає б сучасним світовим стандартам і враховувала українську специфіку.

У 2000 р. ООН прийняла «Декларацію тисячоліття», у якій сформовано пріоритети діяльності ООН і країн-учасниць до 2015 р. У цьому документі визначено головне завдання - забезпечення глобалізації як позитивного фактора для розвитку всіх народів світу [2]. Це зумовлено амбівалентним характером глобалізації: вона одночасно відкриває широкі можливості для розвитку, однак її благами країни користуються досить нерівномірно й нерівномірно розподіляють її витрати.

Серед восьми Цілей тисячоліття ООН, прийнятих у 2000 р. на 2000-2015 рр., на першому місці мета - «ліквідувати абсолютну бідність і голод» (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Цілі розвитку тисячоліття ООН (2000-2015 рр.)

№ з/п	Ціль
1	Ліквідувати абсолютну бідність і голод (три індикатори)
2	Забезпечити загальну початкову освіту (один індикатор)
3	Забезпечити генерну рівність (один індикатор)
4	Скоротити дитячу смертність (один індикатор)
5	Поліпшити охорону материнського здоров'я (два індикатори)
6	Боротися з ВІЛ/СНІД, малярією й іншими захворюваннями (три індикатори)
7	Забезпечити екологічну стійкість (чотири індикатори)
8	Сформувати всесвітнє партнерство з метою розвитку (шість напрямів)

Процес реалізації цілей тисячоліття виявився складним і зіткнувся зі значними труднощами й перешкодами. У зв'язку з цим у результаті аналітичної та нормотворчої діяльності ООН з'явився новий документ стратегічного значення: на 70-й сесії Генеральної Асамблеї ООН 26 вересня 2015 р. прийнято резолюцію «Перетворення нашого світу: порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року» [9]. У документі визначено 17 цілей і відповідні їм 169 завдань (показників, напрямів діяльності), які спрямовують уряди та країни на подальшу реалізацію цілей розвитку тисячоліття в деталізованій/розширеній формі (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2

Цілі сталого розвитку (2015-2030 pp.)

№ з/п	Ціль
1	Повсюдна ліквідація бідності в усіх її формах
2	Ліквідація голоду, забезпечення продовольчої безпеки та поліпшення харчування й сприяння сталому розвитку сільського господарства
3	Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці.
4	Забезпечення всеохоплюючої й справедливої якісної освіти та заохочення навчання протягом життя для всіх
5	Забезпечення гендерної рівності та розширення прав і можливостей усіх жінок і дівчат
6	Забезпечення наявності та раціональне використання водних ресурсів і санітарії для всіх
7	Забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх
8	Сприяння неухильному, усеохоплюючому й сталому економічному зростанню, повній та продуктивній зайнятості й гідній роботі для всіх
9	Створення міцної інфраструктури, сприяння забезпеченню всеохоплюючої та стійкої індустріалізації та впровадженню інновацій.
10	Зниження рівня нерівності всередині країн та між країнами
11	Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й стійкості міст і населених пунктів
12	Забезпечення раціональних моделей споживання й виробництва
13	Ухвалення термінових заходів боротьби зі зміною клімату та її наслідками
14	Збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку
15	Захист, відновлення екосистем суші й сприяння їх раціональному використанню, раціональне управління лісами, боротьба з опустелюванням, припинення й повернення назад процесу деградації земель та припинення процесу втрати біологічного різноманіття
	Сприяння побудові миролюбних і відкритих суспільств в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх та створення ефективних, підзвітних і заснованих на широкій участі установ на всіх рівнях
	Зміцнення засобів досягнення сталого розвитку та активізація роботи механізмів глобального партнерства в інтересах сталого розвитку

В умовах дефіциту бюджету Україні слід якомога швидше впроваджувати випробувану в цивілізованому світі схему підтримки культури, докорінно змінити підходи до її фінансування. Так, класична структура громадянського суспільства передбачає функціонування трьох складових: політичного сектору, бізнес-сектору і так званого „третього сектору” громадських організацій, творчих спілок, мистецьких асоціацій, фондаций, ініціативних об’єднань (недержавних, неприбуткових структур).

Саме регулюючи останній, держави створюють механізм підтримки тих організацій, діяльність яких є корисною для суспільства і не скерована на отримання комерційного прибутку (культура, освіта, соціальна допомога, благодійні фонди тощо). У країнах з розвиненою демократією саме громадські об’єднання справляють суттєвий вплив на державні рішення, що

сприяє ефективному функціонуванню громадянського суспільства. Тому розвиток „третього сектору” в культурі - незалежних культурно-мистецьких організацій, які забезпечуватимуть розвиток культури через різноманітність творчих, господарських, адміністративно-правових форм її існування, - є запорукою становлення громадянського суспільства в Україні, утвердження її демократичної європейської перспективи. На жаль, недосконалість законодавчої бази, яка б становила правову основу діяльності у цій сфері, стримує становлення недержавних, неприбуткових організацій культури, створення дієвих механізмів залучення недержавних, небюджетних коштів для розвитку культури.

В умовах реформування місцеві органи виконавчої влади і місцевого самоврядування мусять брати на себе більшу відповідальність за розвиток базової мережі організацій культури, у тому числі й за її фінансування. Виникла гостра необхідність чіткого розмежування базової мережі організацій культури за відповідними адміністративно-територіальними рівнями та самоврядними одиницями, починаючи з центру і закінчуючи територіальними громадами. Слід остаточно визначитися, скільки і яких закладів має функціонувати на цих територіях, хто є їх власником та які джерела їх утримання. При цьому держава має здійснювати фінансову підтримку місцевого самоврядування з метою забезпечення надання державних соціальних гарантій у сфері обслуговування закладами культури на основі нормативів витрат (фінансування) [63]. Лише так можна якісно надавати культурні послуги населенню та задовольняти їх культурні потреби.

Поряд з державними структурами та органами місцевого самоврядування має зрости роль творчих спілок, культурно-мистецьких об'єднань, професійних гільдій, виконавських колективів, національно-культурних товариств, благодійних фондів тощо.

Отже, на сучасному етапі державного будівництва діяльність органів виконавчої влади у зазначеній сфері має бути спрямована на піднесення ролі

культури в державотворчих процесах, консолідації українського народу, становленні громадянського суспільства з високими гуманістичними цінностями, утвердженні національної самосвідомості та патріотизму, подоланні негативних явищ у духовній сфері. Інакше нас чекає засилля низькопробної масової культури космополітичного, бездуховного та безідейного спрямування, а деградаційні процеси стануть серйозною загрозою для національної безпеки України та існування української нації взагалі [51, с. 163].

Слід усвідомити той факт, що, не подолавши наслідків колоніального минулого й сучасного неокolonіалізму, прикритого псевдodemократичними гаслами, демократизація в сучасному її виконанні не може привести до істотних зрушень у свідомості громадян і, як наслідок, у суспільному житті.

Природним продуктом і середовищем тоталітарного режиму, що століттями панував в Україні, є масове суспільство, для якого характерна відсутність власної структури, власної культури, засилля зарубіжних (як за змістом, так і за формою) незалежних від держави об'єднань громадян, що через фінансову і технічну підтримку ззовні активно впливають на прийняття управлінських рішень у державі. Вважаємо, що нинішньому поки неукраїнському суспільству потрібно відродити знищену тоталітаризмом внутрішню структурованість і стати українським громадянським суспільством. Українське громадянське суспільство як розвинена структура політичних партій, професійних та інших об'єднань громадян, що виражають і захищають їхні групові інтереси, має стояти на сторожі прав людей та суспільних груп, бути надійним гарантом демократичного курсу утвердження державних інститутів. Українське громадянське суспільство не зливається з державою і не протистоїть їй; воно взаємодіє з державою, обмежуючи її вплив на життя людей до необхідного мінімуму, і забезпечує вільне волевиявлення громадян у процесі формування органів влади та вирішення найважливіших питань державного життя.

Рівень демократії в державі визначається саме рівнем розвиненості, зрілості інституцій українського громадянського суспільства, насамперед політичних партій, їхнього впливу на формування політичних цілей і характер прийняття управлінських рішень у державі.

3.2. Удосконалення роботи органів місцевого самоврядування в контексті соціогуманітарного розвитку територіальних громад

У вітчизняній науці державного управління останнім часом все більше приділяється увага розробці різноманітних підходів дослідження процесу державного управління. Серед яких можна виділити такі: адміністративний (визначення особливостей інституційної розбудови державного управління та функціонування його апарату, зокрема державної служби); правовий (робиться наголос на вивченні системи правового регулювання в системі державного управління); економічний (вивчає роль економічних факторів у становленні і розвитку державного управління); соціальний (сприяє з'ясуванню соціальної зумовленості явищ і процесів у державно-управлінських відносинах); статистичний (базується на збиранні та узагальненні інформації про стан різних видів суспільної діяльності, у тому числі й про державне управління); системний (забезпечує сприйняття об'єкта дослідження як відкритої, ймовірнісної системи та встановлення зв'язків між її елементами); структурно - функціональний (передбачає розподіл системи державного управління на складові елементи та їх функціональний аналіз з метою з'ясування їх ролі та необхідності подальшого розвитку); прогностичний (забезпечує прогнозування розвитку системи державного управління, побудову відповідних сценаріїв); ситуаційний (виходить з придатності різних методів управління залежно від ситуації, що склалася) тощо [4, с. 462-463]. Всі ці наукові підходи як логічні методи дослідження державного управління дають можливість розглядати державно-управлінські явища в сукупності соціальних зв'язків, виявляти ціле та його частини,

вивчати окремі складові апарату державного управління в загальній системі організації державної влади. При цьому зауважимо, що системний і ситуаційний підходи є однією з основоположних ідей сучасного управлінського мислення.

Дійсно, на основі саме цих наукових підходів можна детальніше розглянути скалярний процес у вітчизняній гуманітарній сфері, тобто процес утворення ієрархії в системі органів виконавчої влади. Варто відмітити, що цей процес, який постійно відбувається в Україні протягом останніх більш ніж двадцяти років, представляє інтерес з боку вітчизняних учених. Так, ще в 1999 р. С. Вдовенко стверджував, що гуманітарна сфера України складається з чотирьох основних систем (освіти, охорони здоров'я, культури та соціального захисту населення), що об'єднані в цілісну структуру за ознакою спільності багатьох функцій, мети та завдань. Автор наголошує, що особливістю гуманітарних систем є те, що кожна з них має головну ланку (підсистему), втрата якої може привести до деформації, а то й до ліквідації всієї системи [10, с. 7-8]. С. Вдовенко пропонує управлінський акцент у розвитку гуманітарної сфери перенести на регіональний рівень, враховуючи його особливості й специфіку.

Водночас О. Дніпров, який у 2005-2011 рр. очолював Управління гуманітарної політики Секретаріату Кабінету Міністрів України, досліджуючи процес реформування системи органів державного управління гуманітарною сферою України, зробив такі висновки: по-перше, реформування цієї системи значною мірою відбулося в процесі проведення адміністративної реформи, започаткованої у 2011 році і на сьогодні її складають парламент, глава держави, уряд (міністерства й інші центральні органи виконавчої влади), Рада міністрів Автономної Республіки Крим (міністерства та республіканські комітети), а також профільні управління та відділи Київської й Севастопольської міських, обласних, районних і районних у містах державних адміністрацій; по-друге, система органів

державного управління гуманітарною сферою не є цілісним організмом, а складається з окремих підсистем - освіти і науки, охорони здоров'я, культури і міжконфесійних відносин, інформаційної сфери, сфер фізичної культури, спорту і туризму та ін. [22, с. 183].

Дослідження скалярного процесу у вітчизняній гуманітарній сфері на основі системного, ситуаційного та структурно-функціонального підходів свідчить, що:

- по-перше, вітчизняна система державного управління гуманітарною сферою є складною і включає низку окремих підсистем, кожна з яких забезпечує досягнення конкретної мети;
- по-друге, до цієї системи можуть бути включені соціальні інститути, що забезпечують розвиток людини і соціальних об'єднань;
- по-третє, в системі державного управління гуманітарною сферою України постійно відбуваються інституційні зміни, що сприяє або заважає розвитку суспільної свідомості та зростанню гуманістичного потенціалу суспільства;
- по-четверте, на вищому або центральному рівнях управління не існує єдиного державного органу, який би здійснював регулювання/ управління розвитку гуманітарної сфери як цілісної системи [87, с. 206].

Слід зазначити, що на підставі узагальнення підходів до визначення сутності, мети, завдання та складових гуманітарної сфери було зроблено висновок, що для підвищення ефективності у виробленні та реалізації намічених цілей державної гуманітарної політики потрібно розвести соціально-гуманітарну сферу на дві її складові: соціальну й гуманітарну, чітко визначив їх галузі [87, с. 207]. Так, складовими елементами або галузями гуманітарної сфери, що відображають стан духовного життя людини й суспільства, є освіта, наука і культура. таке визначення, на нашу думку, потребує законодавчого закріплення, оскільки від цього залежатиме побудова і ефективність функціонування організаційної структури

державного управління гуманітарною сферою, діяльність якої спрямована на задоволення духовних потреб людини й суспільства.

На основі правового і статистичного підходів проведений аналіз законодавчих актів і реальної ситуації в суспільстві дає підстави для таких суджень:

- по-перше, чинна вітчизняна система нормативно-правових актів у гуманітарній сфері, не відповідає актуальним завданням розвитку суспільства, тому потребує негайного перегляду, внесення змін до чинних документів або вироблення нових;
- по-друге, в Україні активізувався процес вироблення концептуальних положень гуманітарного розвитку на довгострокову перспективу, що надасть можливість розробити й визначити стратегію дій у здійсненні реформ на національному рівні, які потребує сучасне українське суспільство [70].

Однак, навіть побіжний огляд всіх визначених складових гуманітарної політики сфери, що розглядаються в вище згаданих документах, говорить про те, що на регіональному рівні, як і на загальнодержавному, немає чіткого розділення соціальної і гуманітарної сфери, що ускладнює здійснення основних функцій управління (стратегічного планування, прийняття управлінських рішень, організації, мотивації, контролю) саме тими галузями, що відповідають за розвиток духовно-інтелектуального потенціалу регіону.

Вважаємо, що слід звернути увагу на узагальнення в контексті аналізу повноважень місцевих державних адміністрацій щодо управління гуманітарною сферою суспільного життя регіону: по-перше, ці повноваження потребують удосконалення в частині розширення кола їх правових можливостей; по-друге, управління гуманітарною сферою має визнаватися пріоритетним об'єктом забезпечення з боку місцевого органу виконавчої влади і сприяти комплексному розвитку всіх складових цієї сфери, забезпечуючи її цілісність; по-третє, суб'єктами управління гуманітарною сферою на рівні регіону виступають місцеві державні адміністрації та органи

місцевого самоврядування, що вказує на необхідність взаємного узгодження компетенції та повноважень цих органів публічного та громадського управління; по-четверте, також необхідно скоординувати зусилля цих органів з управління гуманітарною сферою регіону; по-п'яте, потрібно визначити форми та напрямки підтримки з боку місцевих державних адміністрацій регіональних програм розвитку гуманітарної сфери [24].

3.3. Перспективи та наслідки впровадження зарубіжного досвіду соціогуманітарним розвитком територіальних громад

Загальні світові тенденції інтеграції країн та формування єдиного соціального простору обумовлюють орієнтацію багатьох країн світу на використання міжнародних норм та стандартів, які встановлюють економічні та соціальні права людини. Основою забезпечення стабільного соціального становища країн є прийнята Міжнародною асоціацією праці (МОП) у 1952 р. Конвенція № 102 про мінімальні норми соціального забезпечення, які зорієнтовані на соціальні права людини і охоплюють медичну допомогу, допомогу по хворобі, по старості, допомогу у випадку трудового каліцтва або професійного захворювання, допомогу по вагітності та пологам, допомогу по інвалідності тощо [38, с. 29]. Основний блок нормативних актів та рекомендацій з соціального забезпечення, що прийняті МОП, головним чином стосуються соціальних норм загального характеру та окремих видів соціального забезпечення. Вони встановлюють напрямки здійснення соціальної політики у державах через державні соціальні програми та в цілому впливають на процес суспільної стабілізації.

Міжнародні соціальні норми є орієнтирами державної соціальної політики для країн, що намагаються інтегруватися у прогресивну світову спільноту. Проте впливають вони переважно на внутрішню соціальну політику держави за умов, коли країна надала міжнародним соціальним нормам чинності через національне законодавство. Фактично, можемо

говорити про те, що сучасна соціальна політика держави визначається: ратифікацією міжнародних конвенцій та хартій, які встановлюють в країні базові соціальні обов'язки держави щодо здійснення соціальних заходів; Конституцією, яка проголошує права громадян та обов'язки держави щодо забезпечення і підтримки певних умов життєдіяльності своїх громадян, сприянням досягненню рівних можливостей у всіх регіонах країни; чинним національним законодавством, яке є зведенням соціальних цілей держави і визначає шляхи їх досягнення тощо.

Розкриваючи зарубіжний досвід реалізації соціальної політики, передбачає його співставлення з визначеними моделями соціального розвитку держави. Виникнення у більшості країн фінансових проблем реалізації державами соціальних функцій обумовило тенденцію до згладжування відмінностей між моделями соціального розвитку. Про це свідчить той факт, що держави, які фінансували соціальні витрати з бюджету стали більш активно використовувати систему соціального страхування і навпаки. Разом з тим, соціальна політика у різних країнах значною мірою залежить від рівня економічного розвитку, соціально-економічної кон'юнктури та національних традицій країни. Загалом, світова практика визначає три найбільш розповсюджені моделі соціального розвитку держави - ліберальну, консервативну та соціально-демократичну (патерналістську). Ці моделі визначають ступень залежності індивіда від ринка та вплив держави на роль ринка та індивіда в соціальному забезпеченні [80, с. 34-36].

Держава, що втілює у життя ліберальну модель соціального розвитку, додержується принципів допомоги тим прошаркам населення, для яких їх громадянські права без цієї допомоги залишились би не реалізованими. Її головною метою є забезпечення рівних можливостей для всіх громадян і гарантованого мінімального рівня цивілізованого існування (при цьому держава не несе відповідальності ні за якісний розвиток громадянина, ні за його соціальну перспективу). Для такої держави характерним є значний

рівень перерозподілу через бюджетну систему ВВП (близько 40%). Фінансування значної частини соціальних витрат відбувається за рахунок держави. Ліберальна модель соціального розвитку реалізується в США, Великобританії, Канаді, Австралії, Японії тощо.

Так, наприклад, при здійсненні соціальної політики Великобританії визнається об'єктивна неможливість досягнення абсолютної соціальної справедливості у суспільстві і необхідність допомоги найбільш вразливим верствам населення. Згідно з цим, характерними рисами соціальної політики Великобританії є жорстка перевірка потреб у соціальній допомозі; обмеженість соціальних трансфертів; спрямованість на згладжування соціальної нерівності при одночасному стимулюванні трудової активності населення; посилення децентралізації управління соціально - економічним розвитком держави, перенесення акцентів соціальної політики на регіональний рівень; забезпечення та підтримка мінімальних умов життєдіяльності населення як граничної межі цивілізованого існування.

Головною метою соціальної політики Великобританії є гарантування своїм громадянам мінімального рівня цивілізованого існування. Засобом забезпечення гідного рівня життєдіяльності населення є метод прямого перерозподілу доходів (для Великобританії характерним є високий, більш 40%, рівень перерозподілу ВВП через бюджетну систему держави). Мета соціальної політики досягається на базі системи соціального забезпечення через надання соціальної допомоги тип прошаркам населення, які цього більш всього потребують. Соціальна допомога населенню надається на основі системи соціальних трансфертів, яка включає пенсії за віком, за непрацездатністю, спадкоємцю; систему пільг (пільги при цілковитій непрацездатності, для спадкоємців та ін.); виплати за хворобу, узаконені лікарняні та декретні; компенсації тимчасової та постійної непрацездатності, у разі виробничої травми; виплати безробітним; допомога

багатосімейним та ін. Фінансову базу системи надання соціальних послуг створюють національні страхові внески, які складають близько 5,9% [35].

Таким чином, державна система соціального забезпечення країн, що базується на принципах ліберальної моделі соціального розвитку, забезпечує високий рівень обліку соціальних потреб населення у кожному регіоні країни, повну та оперативну їх реалізацію; підтримує купівельну спроможність „соціально-незахищених” верств населення, захищає громадян від негативних соціально - економічних ризиків та сприяє йому у вирішенні найгостріших соціальних проблем, має позитивний вплив на підтримку соціальної стабільності у державі. Але для неї характерні й певні недоліки, якими є: створення великого апарату управління, який потребує витрат значної долі фінансування соціальних програм; можливість використання коштів за нецільовим напрямком (допомогу можуть отримати особи з більш високим рівнем доходу); регіональні відмінності в реалізації програм соціальної допомоги, що формуються під впливом різних фінансових можливостей штатів; послаблення стимулу до праці, бо є можливість отримувати допомогу по декільком соціальним програмам; посилення соціальної роз’єднаності між населенням, що працює і тим, що отримує соціальну допомогу.

Основним напрямками здійснення соціальної політики в державах з ліберальною моделлю розвитку можна вважати мінімальну залученість держави в ринкові відносини та обмежене застосування заходів державного регулювання. Соціальна підтримка громадян здійснюється за рахунок розвинених систем страхування виплат. Державою використовуються незначні трансфертні платежі, отримані внаслідок сплати податків, для надання допомоги та субсидій певним верствам населення. Матеріальна допомога має адресну спрямованість і надається лише на підставі перевірки її необхідності.

Основою консервативної моделі соціального розвитку держави є центристський підхід до надання соціальних послуг населенню і орієнтація держави на боротьбу з найбільш гострими соціальними негараздами. Велика роль приділяється сім'ї як базовій соціальній одиниці. Рівень перерозподілу через бюджетну систему ВВП у такій моделі більше, ніж у ліберальній. Фінансування соціальних витрат відбувається за рахунок страхових внесків, формування яких значною мірою покладається на підприємців. На основі консервативної моделі здійснюють свою соціальну політику Франція, Німеччина, Австрія, Бельгія, Італія та ін.

Соціальна політика у Франції спрямована на задоволення потреб громадян у гідних умовах життєдіяльності, зростання рівня зайнятості населення, гарантування загальної соціально - економічної стабільності у державі, забезпечення рівних можливостей громадян у реалізації своїх громадянських прав; зменшення диференціації у доходах між багатими та бідними. Доля витрат держави на реалізацію її положень складає 24% [76, с.18].

Завдання соціальної політики Франції вирішуються за допомогою системи соціального регулювання, яка складається з систем соціального забезпечення та соціального страхування. Державна система соціального забезпечення передбачає дію соціальних програм, спрямованих на відшкодування втрати заробітної плати, пов'язаної з виходом на пенсію та непрацездатністю. Ці програми фінансуються за рахунок податку на заробітну плату, який сплачується робітниками. Система соціального страхування передбачає також відшкодування втрат заробітної плати у зв'язку з виходом на пенсію, непрацездатністю та безробіттям, але це відбувається завдяки дії соціальних програм, фінансування яких здійснюється через фонди соціального страхування. Основне навантаження за формування фондів соціального страхування покладено на підприємців.

Здійснення соціальної політики у Франції пов'язується з децентралізацією управління соціально-економічним розвитком держави. Виділяють три рівні управління: державний, регіональний та місцевий. На місцеві органи влади покладається управління соціальним забезпеченням і охороною здоров'я, житлове будівництво, початкове та професійне навчання, охорона навколишнього середовища та ін. Фінансування діяльності місцевих органів влади здійснюється за рахунок муніципальних бюджетів, які формуються доходами від муніципальної власності; податкових надходжень; державних дотацій та кредитів. На регіональному рівні соціально-економічний розвиток територій планується з урахуванням інтересів та потреб департаментів та комун, які дають погодження на реалізацію плану регіонального соціально - економічного розвитку. На загальнодержавному рівні лише здійснюється контроль за дотриманням місцевими органами влади чинного соціального законодавства.

Одним з завдань державної політики у Франції є забезпечення певної однорідності регіонів держави за рівнем їх соціально - економічного розвитку. Це досягається шляхом надання державних дотацій, серед яких основною є загальна дотація функціонування. Вона складається з чотирьох частин: базової (40%), яка залежить від кількості населення регіону; урівнювальної (37,5%), яка залежить від рівня фінансового благополуччя території; компенсаційної (22,5%), що залежить від специфічних характеристик регіону та його ресурсних можливостей [76, с. 21-25].

Пріоритетними завданнями соціальної політики у Німеччині є поліпшення демографічної ситуації у країні, знищення абсолютної бідності, вирівнювання соціально - економічного становища населення нових і старих федеральних земель. Вирішення цих завдань опирається на систему соціальної допомоги, яка діє на базі Федерального закону про соціальну допомогу. Система соціальної допомоги складається з допомоги по бідності; допомоги за особливих обставин, допомоги по безробіттю, хворобі, старості

та на дітей. Деякі з цих видів соціальної допомоги мають профілактичний характер. Загалом система соціальної допомоги країн, побудованої на засадах консервативної моделі соціального розвитку, має достатню гнучкість і спроможна адаптуватися до потреб суспільства в умовах змін соціально - політичного становища.

Держави, що належать до соціал - демократичної, або патерналістської моделі, розвинули найвсеосяжнішу систему перерозподілу доходів, яка пом'якшує розшарування суспільства за рівнем доходу, хоча повністю не усуває його. Заходи щодо регулювання ринку праці більшою мірою, ніж соціальні виплати, впливають на стан безробітних і тих, кому загрожує безробіття. Соціальна політика держав, в яких прийнята така модель, виходить з необхідності забезпечення рівноваги між патерналістськими заходами та адресними соціальними програмами підтримки населення. Але поширення певної залежності індивідів від соціальної підтримки держави призводить до збільшення соціальних витрат і виникнення труднощів щодо їх покриття. Потреба вирішення вищезазначених проблем обумовила пошук нових джерел фінансування соціальної сфери та стимулювання розвитку системи незалежної благодійної допомоги. Сучасна соціальна політика таких держав спрямовується на подолання залежності населення від соціальної допомоги та мотивації їх активного включення у суспільне життя.

За такою моделлю здійснюється соціальна політика у Норвегії, Фінляндії, Швеції, Ісландії, Данії та ін. країнах. Економіка цих країн серед країн Європейського Союзу (ЄС) є найбільш соціально орієнтованою за критерієм частки соціальних витрат у державному бюджеті, який коливається у межах 26 - 39%. За цим показником лідируючі позиції належать Данії та Швеції. Витрати на соціальні цілі у відсотках до ВВП становлять 39,0 та 32,8% відповідно. Виключення складає Ісландія, де відповідний показник є значно нижчим, ніж в інших країнах Північної Європи та дорівнює 19,1% [55, с. 45-48].

Так, соціальна політика Польщі спрямована на подолання негативних соціальних наслідків економічних перетворень. Основний її наголос робиться на проведенні активних заходів, зорієнтованих на забезпечення ефективної зайнятості. Не дивлячись на підвищену увагу уряду Польщі до соціальних проблем, питання соціальної безпеки в країні розглядаються дуже обмежено. Головним є спрямованість на забезпечення незалежності та суверенітету, територіальної цілісності держави; створення умов для стабільного суспільного та економічного розвитку; збереження національних надбань і розвиток національної гідності громадян країни [34, с 87]. Отже, з огляду на глобальні процеси, СІОНД, окреслюючи пріоритети розвитку освітньої і наукової складової частин гуманітарної сфери, наголошує на необхідності всесвітньої співпраці та впровадженні світових надбань.

Стосовно культурної складової частини гуманітарної сфери, варто відзначити Стратегію культури Республіки Ірландії 2017-2020 (далі - СК). Цей документ визначає загальну місію, стратегію та пріоритети культури Ірландії. СК визначає такі пріоритети :

- 1) забезпечення підтримки ірландських митців та культурних організацій у всій їх різноманітності з метою презентації їх робіт на міжнародному рівні;
- 2) сприяння розвитку різних міжнародних ринків для ірландського мистецтва;
- 3) заохочування ірландських художників до співпраці із глобальними партнерами та підтримування презентації їх спільних робіт;
- 4) відігравати роль у реалізації Програми креативної Ірландії, яка визнає, що культура є невід'ємною частиною міжнародного просування уряду;
- 5) сприяння взаємовідносинам із Радою мистецтв, із метою розвитку глобальної оцінки ірландського мистецтва, та із Радою ірландського кіно для підтримки світової оцінки ірландського кінематографу;

б) налагодження взаємовідносин із відповідними урядовими департаментами і державними установами з метою взаємної корисності та уніфікації глобальної репутації Ірландії.

Вивчаючи комунікативну та інформаційну складову частини гуманітарної сфери на міжнародній арені, слід акцентувати увагу на Стратегії та плані дій інформаційного суспільства 2015 - 2018 Турецької Республіки (далі - СПДІС). СПДІС зосереджена на таких пріоритетах [93]:

1) Соціальна трансформація: збільшення економічних та соціальних вигод завдяки ефективному використанню інформаційно-комунікаційних технологій (далі - ІКТ) громадянами в їх повсякденному та професійному житті.

2) Прийняття ІКТ підприємствами: малі та середні підприємства заохочуватимуться до участі в електронній комерції шляхом підвищення комп'ютерного забезпечення; розширення доступу до мережі Інтернет; задоволення потреб галузей та регіонів, які потребують ІКТ та мають стратегічне значення.

3) Трансформація послуг, орієнтованих на громадян: переведення на електронні канали громадських послуг; трансформація бізнес-процесів відповідно до потреб користувачів із метою забезпечення ефективності надання послуг.

4) Модернізація в державному управлінні: створення ефективної моделі електронного врядування з організаційними та технологічними структурами відповідно до конкретних умов країни; перевагою визначається ефективність та задоволення громадян.

5) Світовий конкурентний ІТ - сектор: зосередження на розширенні на зовнішніх ринках, із розвитком компетенції галузі через партнерські зв'язки між державним та приватним сектором та проектні послуги у сфері ІТ-послуг та вертикальних рішень із найвищими конкурентними перевагами в пакетному програмному забезпеченні.

6) Конкурентоспроможна, широкомасштабна та доступна телекомунікаційна інфраструктура і послуги: створення ефективної конкуренції в різних галузях із метою розвитку та забезпечення широкого використання телекомунікаційної інфраструктури та послуг; створення сприятливого середовища для створення телекомунікаційних інфраструктур на основі нових технологій для забезпечення швидких, безпечних, безперервних та якісних послуг за доступними цінами.

7) Удосконалення науково-дослідної і дослідно-конструкторської роботи та інновацій: у зв'язку з високою доданою вартістю інноваційного сектору та зростаючим попитом на світових ринках, надавання переваги науково-дослідницькій діяльності в секторі ІКТ та підтримування нових технологій із ринковим потенціалом. Крім того, використання ІКТ у розробці та підвищенні продуктивності науково- дослідної та інноваційної діяльності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Сьогодні для того, щоб Україна на світовій арені займала гідне місце, а якість життя громадян відповідала європейським стандартам, потрібно, щоб на зміну неефективній та нерентабельній соціальній політиці, прийшла політика, сконцентрована на потребах не тільки конкретної соціальної групи, але й кожної людини. Для цього основними характеристиками нової моделі соціальної політики України мають стати: скорочення бідності та зміцнення позицій та ролі середнього класу; зміцнення конкурентоспроможності національної економіки на засадах інноваційної моделі розвитку і реалізація ефективної державної антикорупційної політики; випереджальне зростання рівня доходів громадян порівняно з інфляцією; скорочення фінансово незабезпечених пільг; збільшення рівня зайнятості населення та запобігання втраті кваліфікованих кадрів; поліпшення соціальної мобільності; поширення волонтерського руху.

Таким чином, сьогодні в Україні існує чимало невирішених проблем в управлінні соціогуманітарною сферою, які потребують комплексного дослідження та усунення. Серед них: економічно не обґрунтована і соціально несправедлива, занижена ціна праці, значна диференціація заробітної плати в регіо-нальному вимірі та за видами економічної діяльності; бідність серед зайнятого населення; нестача кадрів у різних галузях економіки, що зумовлює формування мотивації до здобуття робітничих професій, підвищення освітнього і професійного рівня; несприятливі демографічні тенденції та незадовільний стан здоров'я населення; критичний рівень трудових мігрантів, які працюють за межами країни; фактичне блокування пенсійної реформи на тлі погіршення фінансового становища діючої пенсійної системи; надмірна кількість офіційно задекларованих пільг за умови фактичного недотримання принципів їх цільового надання; недостатні розміри фінансування соціогуманітарної сфери.

Відтак, назріла необхідність активізації соціогуманітарної ролі держави, відпрацювання механізму взаємодії держави й суспільства в соціогуманітарній сфері, забезпечення гідних умов життя, що сприятиме зростанню добробуту громадян, становленню середнього класу.

Таким чином, на нашу думку, для України має сенс часткове впровадження зарубіжних практик реалізації гуманітарної політики. Так, у соціальному захисті є доцільним впровадження досвіду Республіки Польщі щодо подовження періоду професійної діяльності та покращення функціонування людей похилого віку; в освіті і науці - Федеративної Республіки Німеччини щодо посилення глобалізації, оцифрування, подальшого розвитку європейського дослідницького простору та виникнення нових глобальних інноваційних центрів за межами наукових осередків; у культурі - Республіки Ірландії щодо формування культури як невід'ємної частини міжнародного просування уряду; в охороні здоров'я - Французької Республіки щодо забезпечення балансу системи охорони здоров'я країни, проведення міжгалузевих профілактичних заходів для вирішення спільних факторів ризику та соціальних і екологічних детермінантів; у молодіжних рухах - Чеської Республіки щодо підтримування неформальної освіти (включаючи освіту на основі відпочинку) та залучення молоді до процесу прийняття рішень; у комунікації та інформації - Турецької Республіки щодо вироблення сприятливого середовища для створення телекомунікаційних інфраструктур на основі нових технологій для забезпечення швидких, безпечних, безперервних та якісних послуг за доступними цінами.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши соціальну політику України, напрямки та механізми її реалізації можна зробити висновок, що соціальна політика є важливим ресурсом розвитку українського суспільства та держави. Соціальна політика охоплює досить велике коло питань життєдіяльності людей та суспільства.

Реалізація соціальної політики може бути забезпечена шляхом запровадження відповідних механізмів. Одним комплексним механізмом практичної реалізації соціальної політики є соціальна робота як система теоретичних знань та практичної роботи, яка має на меті забезпечити соціальну справедливість шляхом підтримки найменш захищених верств суспільства. Основними структуроутворюючими елементами соціальної політики є соціальне забезпечення, соціальна допомога, соціальний захист та соціальна робота. Гуманітарної політика, не залежно від періоду, залишається однією із пріоритетних сфер держави, а особливо яскраво це прослідковується на сучасному етапі, в умовах необхідності концентрації ресурсів та зусиль щодо досягнення необхідного рівня національної безпеки, що викликано, насамперед, загрозами, які виникають як наслідок активізації збройних агресій та глобалізації усіх без винятку суспільних сфер.

Узагальнюючи різноманітні наукові підходи до вивчення моделей соціальної політики, можна виокремити такі основні критерії типології: суб'єкт відповідальності (ліберальна, корпоративістська, соціал-демократична), ступінь участі держави (благодійна, адміністративна, стимулююча), тип базової дії (соціальна допомога, соціальне піклування, соціальне страхування, соціальний розвиток).

Організаційна структура державного управління гуманітарною сферою в Україні є надто складною. Таким чином, систему державного управління розвитком гуманітарної сфери можна представити як цілеспрямований, систематичний, організуючий, координуючий, контролюючий вплив з боку системи органів державного управління на гуманітарну сферу всіх рівнів

управління з метою підвищення ефективності її функціонування, задоволення потреб держави, соціальних верств суспільства і окремого громадянина в усіх галузях гуманітарної сфери, що забезпечують духовний розвиток суспільства, що в свою чергу, характеризує ефективність діяльності системи органів державного управління.

Базовим постулатом децентралізації соціальних послуг, на нашу думку, має стати передача більшої частки бюджетного фінансування на надання соціальних послуг у громадах на дому, а не утримання громіздкої системи бюджетних установ стаціонарного типу. Формування та розвиток сучасної системи соціальних послуг із домінуванням їх на рівні місцевої громади розширить спектр цільових соціальних груп і одночасно підвищить адресність та якість надання соціальних послуг; забезпечить доступність, ефективність розподілу та використання фінансових, матеріальних, кадрових ресурсів завдяки кращому реагуванню на потреби людей; забезпечить чіткий взаємозв'язок між коштами, які сплачують платники податків, і рівнем послуг, які надаються у громаді за рахунок цих коштів; створить сприятливі умови для надання соціальних послуг недержавними суб'єктами.

Від децентралізації сфери соціальних послуг виграють усі суб'єкти цього процесу: самі одержувачі послуг, оскільки вони одержать доступ до соціальних послуг, які краще задовольняють їх потреби; громади, оскільки вони краще дбатимуть про своїх членів і, що не менш важливо, самі шукатимуть оптимальні шляхи вирішення своїх проблем; держава, оскільки її обмежені бюджетні ресурси використовуватимуться ефективніше, а громадяни будуть краще забезпечені соціальними послугами, яких вони потребують.

Традиційні структури управління обмежують можливості ефективної реалізації державних соціальних функцій. Тому й намітилася стійка тенденція підвищення значущості організаційних структур муніципальних органів влади та їх фінансування. Істотні зміни вже відбуваються в багатьох

структурах органів соціального захисту населення на муніципальному рівні в регіонах України. Заходи щодо підвищення ефективності фінансування системи управління соціальними витратами включають: концентрацію бюджетних ресурсів на суспільно значущі програми й досягнення кількісно вимірних цілей; прозорість і адресність соціальних програм і витрат; залежність розподілу бюджетних ресурсів від досягнення конкретних результатів; відповідність соціальних програм планам соціально - економічного розвитку муніципальної освіти та прогнозованим на довгострокову перспективу обсягам бюджетних ресурсів.

Сьогодні для того щоб Україна на світовій арені займала гідне місце, а якість життя громадян відповідала європейським стандартам, потрібно, щоб на зміну неефективній та нерентабельній соціальній політиці, прийшла політика, сконцентована на потребах не тільки конкретної соціальної групи, але й кожної людини. Для цього основними характеристиками нової моделі соціальної політики України мають стати: скорочення бідності та зміцнення позицій та ролі середнього класу; зміцнення конкурентоспроможності національної економіки на засадах інноваційної моделі розвитку і реалізація ефективної державної антикорупційної політики; випереджальне зростання рівня доходів громадян порівняно з інфляцією; скорочення фінансово незабезпечених пільг; збільшення рівня зайнятості населення та запобігання втраті кваліфікованих кадрів; поліпшення соціальної мобільності; поширення волонтерського руху.

Таким чином, сьогодні в Україні існує чимало невирішених проблем в управлінні соціогуманітарною сферою, які потребують комплексного дослідження та усунення. Серед них: економічно не обґрунтована і соціально несправедлива, за-нижена ціна праці, значна диференціація заробітної плати в регіо-нальному вимірі та за видами економічної діяльності; бідність серед зайнятого населення; нестача кадрів у різних галузях економіки, що зумовлює формування мотивації до здобуття робітничих професій,

підвищення освітнього і професійного рівня; несприятливі демографічні тенденції та незадовільний стан здоров'я населення; критичний рівень трудових мігрантів, які працюють за межами країни; фактичне блокування пенсійної реформи на тлі погіршення фінансового становища діючої пенсійної системи; надмірна кількість офіційно задекларованих пілг за умови фактичного недотримання принципів їх цільового надання; недостатні розміри фінансування соціогуманітарної сфери.

Відтак, назріла необхідність активізації соціогуманітарної ролі держави, відпрацювання механізму взаємодії держави й суспільства в соціально-гуманітарній сфері, забезпечення гідних умов життя, що сприятиме зростанню добробуту громадян, становленню середнього класу.

Таким чином, на нашу думку, для України має сенс часткове впровадження зарубіжних практик реалізації гуманітарної політики. Так, у соціальному захисті є доцільним впровадження досвіду Республіки Польщі щодо подовження періоду професійної діяльності та покращення функціонування людей похилого віку; в освіті і науці - Федеративної Республіки Німеччини щодо посилення глобалізації, оцифрування, подальшого розвитку європейського дослідницького простору та виникнення нових глобальних інноваційних центрів за межами наукових осередків; у культурі - Республіки Ірландії щодо формування культури як невід'ємної частини міжнародного просування уряду; в охороні здоров'я - Французької Республіки щодо забезпечення балансу системи охорони здоров'я країни, проведення міжгалузевих профілактичних заходів для вирішення спільних факторів ризику та соціальних і екологічних детермінантів; у молодіжних рухах - Чеської Республіки щодо підтримування неформальної освіти (включаючи освіту на основі відпочинку) та залучення молоді до процесу прийняття рішень; у комунікації та інформації - Турецької Республіки щодо вироблення сприятливого середовища для створення телекомунікаційних

інфраструктур на основі нових технологій для забезпечення швидких, безпечних, безперервних та якісних послуг за доступними цінами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абасов Г. Г. Перспективні моделі місцевого самоврядування в Україні: проблеми теорії та практики / Г. Г. Абасов // Науковий вісник Академії муніципального управління України: зб. наук. праць. Серія «Право». - 2012. - Вип. 2. - С. 77-83.
2. Бабенко А. Г. Актуальні проблеми соціальної політики України / А. Г. Бабенко А. Г.: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/2233/1/3.V8.pdf> (Дата звернення 18.10.2019).
3. Бабюк І. У Чернівецькій області може бути 15-18 територіальних громад / І. Бабюк. - Режим доступу: http://vidido.Ua/index.php/video/article/i._babjuk_u_chernivec_kii_oblasti_mozhe_buti_15-18_teritorial_nih_gromad/.
4. Бакуменко В. Д. Підходи науки державного управління / В. Д. Бакуменко, В. М. Князєв // Енциклопедія державного управління: у 8 т. - Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. - 2011. - С. 462-463.
5. Батанов О.В. Сучасний муніципалізм в Україні у контексті інституціоналізації муніципально - правового статусу особи / О.В. Батанов. // Науковий вісник Академії муніципального управління України: зб. наук. праць. Серія «Право». - 2012. - Вип. 2. - С. 104-113.
6. Безтелесна Л. І. Сутність та складові соціальної політики: теоретичний аспект / Л. І. Безтелесна, Г. М. Юрчик // Вісник соціально-економічних досліджень. - 2013. - Вип. 2(2). - С. 141-147. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2013_2\(2\)__23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2013_2(2)__23).
7. Бідак В. Я., Павлова Л. О. Функціонально-цільовий підхід в удосконаленні системи соціального захисту населення: загальнодержавний і регіональний аспекти. Соціально- економічні проблеми сучасного періоду України. 2014. Вип. 5(109). С. 430 - 441. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20145\(109\)/sep20145\(109\)_430_BidakVY,PavlovaLO.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20145(109)/sep20145(109)_430_BidakVY,PavlovaLO.pdf).

8. Бородін Є. І. Управління соціально-гуманітарною сферою в процесі добровільного об'єднання територіальних громад: теоретичний та практичний аспекти / Є. І. Бородін, І. І. Хожило, Т. М. Тарасенко // Аспекти публічного управління. - 2015. - № 5-6. - С. 65-75. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_5-6_10.

9. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2013 рік. - Режим доступу: http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Monitor%20Quat%202013/KVIV_2013_Monitoring_ukr.pdf.

10. Вдовенко С. М. Соціально-економічні та управлінські основи реформування гуманітарної сфери регіону в умовах перехідної економіки : автореф. дис. ... к. наук з держ. упр. : спец. 25.00.04 / С. М. Вдовенко. - К., 1999. - 22 с.

11. Всесвітня Декларація місцевого самоврядування // Місцеве та регіональне самоврядування в Україні. - Вип. 1 - 2(6 - 7). - К., 1994. - С. 65 - 69.

12. Ганслі Теренс М. Соціальна політика та соціальне забезпечення за ринкової економіки / Т. М. Ганслі. - К. : Основи, 1996. - 237 с.

13. Гареева Л. Г. Институт гражданственности: сравнительный социологический анализ городов разной людности (на примере городов Урала): автореф. дис. на соискание учен. степени канд. социологических наук: спец. 22.00.04 / Л. Г. Гареева. - Екатеринбург, 2008. - 19 с.

14. Гройсман В. Б. Концептуальні засади реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні / В. Б. Гройсман // Місцеве самоврядування - основа сталого розвитку України : матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 16 трав. 2014 р.) : у 2 т. / за наук. ред. Ю. В. Ковбасюка, К. О. Ващенко, С. В. Загороднюка. - К. : НАДУ 2014. - Т 1. - С. 7-8.

15. Гудима Н. Принципи відкритості і прозорості та їх реалізація в державному управлінні України / Н. Гудима // Вісник НАДУ. - 2005. - № 3. - С. 77-83.
16. Дежавне управління та державна служба : словник-довідник / [уклад. О. Ю. Оболенський]. - К. : КНЕУ, 2005. - 480 с.
17. Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ століття). - К. : Райдуга, 1994. - 61 с.
18. Державна Стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року: затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 6 серп. 2014 р. № 385. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF).
19. Деякі питання Секретаріату Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 червня 2010 р. № 398 : втрата чинності від 20.12.2010 р. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/398-2010-%D0%BF>.
20. Дєдов Є. Г. Поняття, цілі та основні завдання соціальної політики держави / Є. Г. Дєдов // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. - 2013. - № 11(2). - С. 77-82. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2013_11\(2\)__13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2013_11(2)__13).
21. Дзоз В. О. Гуманітарна політика України в контексті суспільної модернізації (соціально-філософський аналіз) : дис. ... д-ра філос. наук : спец. 09.00.03 / В. О. Дзоз. - К., 2007. - 380 с.
22. Дніпров О. Система органів державного управління гуманітарною сферою України / О. Дніпров // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. - 2011. - № 6 (9). - С. 178-184.
23. Дніпропетровська обласна рада. Комісії. URL: <http://oblrada.dp.gov.ua/category/komissions>.
24. Добкін М. М. Повноваження місцевих державних адміністрацій щодо управління гуманітарною сферою життя суспільства / М. М. Добкін // Наше право. - 2011. - № 4. - Ч. 2. - С. 27-31.

25. Добрева Н. Ф. Концептуальні основи формування соціальної політики в сучасних умовах функціонування економічної системи України / Н. Ф. Добрева, Є. М. Борщук, Т. К. Корецька // Ефективність державного управління. - 2015. - Вип. 44(2). - С. 73-79. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2015_44\(2\)__11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2015_44(2)__11).

26. Дробуш І. Соціальна політика у територіальній громаді: актуальні питання реалізації в умовах формування соціальної державності / І. Дробуш // Історико-правовий часопис. - 2015. - № 1. - С. 90-95. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2015_1_21.

27. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін. ; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. - К. : НАДУ, 2010. - 820 с.

28. Енциклопедія державного управління / наук. ред. Ю.В. Ковбасюк, М.М. Іжа, В.Г. Бодров та ін. // Галузеве управління. - К. : НАДУ, 2011. - Т. 4. - 648 с.

29. Європейська хартія місцевого самоврядування / пер. з англ. Є. М. Вишневського. - Б.м. : Рада Європи, Б.р. - 10 с.

30. Євсєєва О. О. Ефективність діяльності органів місцевого самоврядування в реалізації соціальної політики / О. О. Євсєєва // Проблеми економіки. - 2013. - № 1. - С. 159-164. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2013_1_23.

31. Євсєєва О. О. Інноваційна спрямованість соціально-економічного розвитку України / О. О. Євсєєва // Економічний простір. - Збірник наукових праць. - № 62. - Дніпропетровськ : ПДАБА, 2012. - С. 85-93.

32. Євсєєва О. О. Стратегічні напрями соціального розвитку, шляхи державного регулювання : Монографія / Ольга Олексіївна Євсєєва. - Київ : СПДФО Коваленко В. Ф., 2011. - 524 с.

33. Євсєєва О. О. Удосконалення державного регулювання розвитку системи освіти в регіоні / О. О. Євсєєва // Бізнес Інформ. - 2012. - № 12. - С. 341-346.
34. Зеленько Г.І. "Навздогінна модернізація": досвід Польщі та України// Г. І. Зеленько. .- К.: "Критика", 2008.
35. Кіндратець О.В. Механізм збереження стабільності в соціально орієнтованих державах // Людина і політика. - 2003. - № 5.
36. Козаченко І., Ніколаєвський В. Особливості еволюції соціальної держави та їхня ревалентність до українських реалій / Козаченко І., Ніколаєвський В. // Вісник Харківського Національного університету ім. В.Н. Каразіна. — 2010. — № 891. — С.19.
37. Колот А. Генезис соціальної політики від впливом глобалізації та лібералізації економічних відносин / А. Колот // Україна: аспекти праці. - 2008. - № 1. - С. 3-11.
38. Конвенції та рекомендації, прийняті Міжнародною Організацією Праці, 1965. - 1999. Том II. - Міжнародне бюро праці. — Женева, 1999.
39. Конов А. В. Прозрачность и дисциплина: происхождение принципа прозрачности государственной власти в контексте идей Мишеля Фуко / А. В. Конов // Вестн. Моск. ун-та. - 2005. - № 3. - С. 39-45. - (Серия 21. Управление (государство и общество)).
40. Конституція України : прийнята на п'ятій сес. Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р. - К. : Юрінком, 1996. - 80 с.
41. Концепція гуманітарної політики Харківської області до 2020 року : Концепція затверджена рішенням Харківської обласної Громадської гуманітарної ради від 16 березня 2012 р., протокол № 1. - 48 с.
42. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>.

43. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс]. Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. - Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.

44. Кравченко М. Механізми децентралізації соціальних послуг в Україні /М. Кравченко //Науковий вісник «Демократичне врядування». - 2014. - Випуск 14. - С. 1-8.

45. Крентовська О. Дослідження моделі соціальної політики держави як складної функціональної системи / О. Крентовська // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. - 2010. - Вип. 2. - С. 198-207. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2010_2_28.

46. Кришень О. В. Сучасні тенденції формування, реалізації та розвитку регіональної соціальної політики в Україні // О. В. Кришень. - Державне управління та місцеве самоврядування, 2020, вип. 1(44). – с. 52-58.

47. Кришень О. В. Сфера соціального забезпечення як соціальний пріоритет: порівняльний аналіз регіональних Стратегій-2020. Публічне адміністрування та національна безпека. 2019. №9 6. URL: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2019-6-5527>

48. Кудлаєнко С. В. Державна соціальна політика у сфері економічних відносин: концептуальні засади. Вісн. Хмельницького нац. ун-ту. Економічні науки. 2017. № 2(1). С. 206 - 209. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2017_2\(1\)__40](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2017_2(1)__40).

49. Лопушняк Г. С. Принципи формування та реалізації державної соціальної політики / Г. С. Лопушняк // Актуальні проблеми державного управління. - 2010. - № 1. - С. 75-84. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2010_1_12.

50. Лоренц У. Социальная работа в изменяющейся Европе. / УЛоренц. - К.: Ассоциация психиатров Украины. - 1997. - 199 с.

51. Малиновський В. Формування концептуальних засад культурної політики України на сучасному етапі державного будівництва / В. Малиновський // 36. наук. пр. УАДУ / за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. - К. : Вид-во УАДУ, 2002. - Вип. 1. - С. 156-164.
52. Маховський Д. Соціальна політика України: стан та перспективи розвитку /Д. Маховський //Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. - 2017. - № 2. - С. 31-37.
53. Мельниченко В. І. Прозорість і відкритість державного управління як чинники його стабілізації / В. І. Мельниченко // Вісник НАДУ. - 2003. - № 4. - С. 48-55.
54. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації : наук. доп. / [редкол. : Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, В. В. Толкованов та ін.] ; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка. - К. : НАДУ, 2014. - 128 с.
55. Мудролюбова Н.В. Північноєвропейський досвід соціальної держави на прикладі Королівства Швеції: // Віче. - 2008. - № 3.
56. Новіков В. Подолання бідності - нагальна проблема соціальної політики / В. Новіков // Україна : аспекти праці. - 2001. - №1. - С. 23-26.
57. Новікова О.Ф. Інноваційні підходи до формування соціальної політики в умовах зовнішніх та внутрішніх викликів / О.Ф. Новікова //Соціально-трудові відносини: теорія та практика. - 2014. - № 2. - С. 80-88.
58. Перглер Т.М. Німецька модель соціальної держави // Нова політика. — 2006. — № 2.
59. Погорелова А. Культура і влада по різні боки: як допомогти їм об'єднатися / А. Погорелова // Людина і влада. - 1999. - № 8-10. - С. 99-103.
60. Положення про Управління гуманітарної політики [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.kmu>
61. Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) [Електронний ресурс] : проект Закону України (доопрацьований) від

1 липня 2015 р. № 2217а/П. - Режим доступу : [IiHr:/^1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812](http://ihrp.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812).

62. Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) [Електронний ресурс] : проект Закону України (доопрацьований) від 1 липня 2015 р. № 2217а/П. - Режим доступу : [IiHr:/^1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812](http://ihrp.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812).

63. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України // Відом. Верхов. Ради України. - 2000. - № 48. - Ст. 409.

64. Про деякі питання діяльності об'єднаної територіальної громади щодо соціальної підтримки населення та захисту прав дітей: наказ Мінсоцполітики України № 890 від 14 черв. 2018 р. URL: www.msp.gov.ua/files/890.pdf.

65. Про добровільне об'єднання територіальних громад: закон України від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.

66. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України : від 01.07.2010 : № 2411-VI / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.

67. Про Комісію з розроблення Концепції розвитку гуманітарної сфери України [Електронний ресурс] : Розпорядження Президента України від 21 січня 2000 р. № 19/2000-рп. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/19/2000-%D1%80%D0%BF>.

68. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР із доповн. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.

69. Про реорганізацію структури апарату Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 1998 р. № 516 : втрата чинності від 24.01.2000 р. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/516-98-%D0%BF>.

70. Радченко О. В. Гуманітарна парадигма як теоретико-методологічна модель демократичного врядування / О. В. Радченко, П. М. Петровський // Ефективність державного управління. Збірник наукових праць ЛРІДУ НАДУ - Львів, 2011. - № 2 - С. 35 - 40.

71. Результати діяльності Національної ради реформ за 9 місяців [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://reforms.in.ua/sites/default/files/upload/nationalreform_broshura4.pdf.

72. Рекомендації парламентських слухань “Стратегія гуманітарної політики сучасної України”. - Режим доступу: w1.c1.rada.gov.ua/pls/.../webproc34?id.

73. Ресурс місцевих бюджетів на 2016 рік (прогнози розрахунки Мінфіну) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://eimg.pravda.eom/files/c/2/c27d585.pdf>.

74. Розпутенко І. В. Пріоритетні напрями розвитку гуманітарної сфери в Україні в контексті політичного процесу / І. В. Розпутенко, С. О. Москаленко. // Державне управління: теорія та практика. - 2012. - № 2. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2012_2_8.

75. Саєнко Ю. І. Соціальна політика в період трансформації суспільства / Ю. Саєнко // Изменение социально-классовой структуры общества в условиях его трансформации. - Х. : Основа, 1997. - С. 174-191.

76. Семигіна Т.В. Традиційні моделі соціальної політики в умовах глобалізації // Людина і політика. - 2004. - № 1.

77. Сергієнко Л. В. Гуманітарна політика України: ідентифікація складових, об’єктів, суб’єктів та пріоритетів // Л. В. Сергієнко. Вісник ЖДТУ 2019. - № 2(88). – с. 162-172.

78. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні. Реальний стан та перспективи реформування. - К. : Центр громадської експерти-зи, 2010. - 104 с.

79. Скуратівський В. Гуманітарна політика в Україні : навч. посіб. / В. Скуратівський, В. Трощинський, С. Чукут. - К. : Вид-во УАДУ ; Вид-во «Міленіум», 2002. - 262 с.
80. Скуратівський В.А. Соціальна політика в контексті європейської стратегії України // Вісник УАДУ. -2002, №3
81. Словник іншомовних слів / [укл. : С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута]. - К. : Наук. думка, 2000. - С. 451. – (Серія “Словники України”).
82. Собченко В. Трансформація системи державного управління соціальним захистом населення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.01 / В.Собченко / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. - Харків. - 2005. - 19 с.
83. Социальная политика : учеб. для студ. и слушателей вузов экон. и неэкон. спец. / [А. Н. Аверин, А. М. Бабич, Л. И. Берестова и др.] ; под ред. Н. А. Волгина. - [4-е изд., перераб. и доп.]. - М. : Экзамен, 2008. - 943 с.
84. Соціальний звіт за 2011 рік. - К. : Міністерство соціальної політики України, 2012. - 133 с.
85. Сочнева Е. Государственное управление социальной сферой / Е. Сочнева // Проблемы теории и практики управления. - 2008. - № 10. - С. 28-32.
86. Степанко О. В. Сутність, мета, завдання та складові гуманітарної сфери / О. В. Степанко // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. - Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2012. - Вип. 3 (38). - С. 201-207.
87. Степанко О. В. Удосконалення організаційного механізму державного управління гуманітарною сферою в Україні: наукові підходи та особливості / О. В. Степанко // Публічне управління: теорія та практика. - 2013. - Вип. 4. - С. 203-207. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2013_4_34.

88. Троєльнікова Л. О. Керівні кадри органів державного управління в галузі культури і мистецтв: стан проблеми, шляхи удосконалення / Л. Троєльнікова // Вісн. Книжкової палати. - 1999. - № 4. - С. 32-37.
89. Федоров І. В. Роль органів місцевого самоврядування в становленні соціальної роботи в територіальній громаді: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.02. / І. В. Федоров; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х., 2011. - 20 с.
90. Філіпчук В.Р. Реформування системи реалізації соціального захисту населення за умов поглиблення глобалізації /В.Р. Філіпчук // Приазовський економічний вісник. - 2018. - Випуск 4 (09). - С. 106-111
91. Філософський енциклопедичний словник. - К. : Абрикос, 2002. - 743 с.
92. Халецька А. А. Контури соціальної політики держави: соціальна безпека. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2010. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=99>.
93. Чорна Л. О. Соціальна політика України: особливості та напрями розвитку /Л.О. Чорна, С.В. Кудлаєнко //Агросвіт. - 2018. - № 18. - С. 16-20.
94. Щодо розвитку системи надання соціальних послуг в Україні на сучасному етапі. Аналітична записка / О. Кочемировська, А. Авчухова. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. - Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1328>.